

TAAPELI

KYMENLAAKSON MUSEON TIEDOTUSLEHTI 2020

IHMISKÄYTTÖINEN
SIIPIRATASALUS

TEATTERIKUNINKAAN
IHANA KAUHU

Kohtalona Ruotsinsalmi

T

TÄSSÄ TAAPELISSA

<p>3 PÄÄKIRJOITUS
Sinun Ruotsinsalmesi?
Annika Utriainen</p> <p>4 TEATTERIKUNINKAAN IHANA KAUHU
Sakari Viinikainen</p> <p>10 KUSTAA III:N SODAN AIKAiset JÄÄNTEET
KOTKAN SAARISTOSSA
Marcus Lepola</p> <p>14 IHMISIÄ RUOTSINSALMESTA</p> <p>17 KUUMEEN VIEMÄ SOTILAS, ROKON NÄÄNNYTTÄMÄ LAPSI
- KUOLINSYYT RUOTSINSALMESSA
Kati Toivanen</p> <p>21 LINNOITUSTEN POLEMOKORIT
Marita Kykyri</p> <p>24 THE EXPERIMENT OF LEITH - KUSTAA III:N
IHMISKÄYTTÖINEN SIIPIRATASALUS
Mikko Huhtamies</p> <p>26 SOTAREPORTTERI, TAITEILIJA
JOHAN TIETRICH SCHOULTZ
- KUSTAAN SOTIEN SILMINNÄKIJÄ
Mirkka Kallio</p> | <p>28 KOHTALONA RUOTSINSALMI
Johanna Aartomaa</p> <p>30 KUINKA NIKOLAIN HATTU SAI
TAKAISIN KORKEAN KUPUNSA
Ulla Klemelä</p> <p>33 LAAJAKULMA - VÄLÄHDYKSIÄ KYMENLAAKSON
MUSEON KUVA-ARKISTOSTA
Ruotsinsalmen linnoitus
Vesa Alén</p> <p>37 MAAKUNTAMUSEOSTA VASTUUMUSEOKSI</p> <p>40 AUMANPOHJIEEN JA NAURISHAUTOJEN JÄLJILLÄ
Armi Oinonen ja Marita Kykyri</p> <p>44 UUSIA KASVOJA</p> <p>49 MINIRYIJY
Jaana Kataja</p> <p>51 SÄLEITÄ</p> |
|--|--|

Kohtalona Ruotsinsalmi.

Sivu 28.

FAKTA

Taapelointi on vanha sahatavaran kuivaamiseen käytetty menetelmä. Siinä tuore, määramittaiseksi sahattu puuaines ladotaan ristikkäin nelikulmaiseksi rakennelmaksi. Väliamat varmistavat ilman kiertämisen. Valmiin taapelin päälle rakennetaan vielä katos. Sahojen taapelit saattoivat olla parhaimmillaan useiden metrien korkuisia. Taapelointi tehtiin miestyövoimalla.

TAAPELIN TEKIJÄT:

Taapeli on kerran vuodessa ilmestyvä Kymenlaakson museon sähköinen tiedotuslehti.

Päätoimittaja:
Toimituskunta:

Ilmeen suunnittelu:
Taitto:

Julkaisija:

Marja Salmijärvi
Vesa Alén,
Elina Pylsy-Komppa
Nitro ID
RiimuRaami/
Nunnu Halmetoja
Kymenlaakson museo
ISSN 2324-0393

PÄÄKIRJOITUS

SINUN RUOTSINSALMESI?

Minun Ruotsinsalmeni on mielikuvitusta ruokkiva linnoituksen muuri kotkalaisen päiväkodin pihamaalla. Ja minun Ruotsinsalmeni on lenkkirantaani huuhtova meren selkä, joka oli kesäiltana parisataa vuotta sitten täynnä puisia laivoja, ruudinsavua ja huutoa monella kielellä. Minun Ruotsinsalmeni on kotisaari, joka joskus kuhisi aidon merilinnoituksen arkista elämästä – nyt sillä sijaitsee Kotkan kaupungin keskusta.

Merikeskus Vellamon museot ottivat haasteen vastaan alkaessaan suunnitella suurnäyttelyä aiheesta Ruotsinsalmi: harva tietää, mitä tuo sana tarkoittaa. Ja vielä harvempi tietää, miten nykynäkökulmastakin kiinnostavasta ja koskettavasta asiasta – samaan aikaan globaalisti ja paikallisesti – onkaan kysymys. Miten tehdä suurta yleisöä kiinnostava ja humaani näyttely sotaisasta aiheesta, jota harva tuntee ennalta?

Näyttelynteon lähtökohtana on ollut kokemuksen rakentaminen. Olemme halunneet tuoda Ruotsinsalmen ja sen merkityksen nykyihmiselle elämyksinä koettavaksi, niin museon seinien sisäpuolella kuin seudulla laajemminkin. Olemme Vellamosta pyrkineet antamaan alkusysäyksiä

ja aihioita sille, että Ruotsinsalmesta voisi kasvaa kutsuva ja itsetuntemusta lisäävä ilmiö koko kulmakunnalle. Ja olemme ilahtuneina huomanneet, että moni taho on jo halunnutkin antaa siihen panoksensa.

Kiinnostavimmillaan Ruotsinsalmi on yksittäisten ihmisten elämän kokemuksissa 200 vuotta sitten ja nyt. Ihmisen kokemukseen samaistuminen ei ole riippuvainen maiden tai vuosisatojen rajoista. Millaista elämää eli monen lapsen yksinhuoltajaäiti Ruotsinsalmessa? Miten teki työnsä kaukaa Venäjältä Ruotsinsalmeen taistelemaan joutunut uimataidoton sotilaspoika? Historian kerrokset antavat syvyyttä meidän nykyiselle elämänpiirillemme. Me muodostamme osamme ruotsinsalmelaisten ketjussa.

Toivomme, että Ruotsinsalmi on myös sinun. Millainen se on? Anna meidän kuulla se vaikkapa somessa! #kohtalonaruotsinsalmi.

Annika Utraiainen
Kehittämispäällikkö

“Olemme Vellamosta pyrkineet antamaan alkusysäyksiä ja aihioita sille, että Ruotsinsalmesta voisi kasvaa kutsuva ja itsetuntemusta lisäävä ilmiö koko kulmakunnalle.”

TEATTERIKUNINKAAN IHANA KAUHU

Kustaan sodan (1788–1790) rauhanneuvottelijat, kenraali-majuri Kustaa Mauri Armfelt ja kenraaliluutnantti Otto Igelström, kaavailivat neuvottelupaikaksi Valkealan kartanoa, mutta Kustaa III tyrmäsi sen heti. Kartano oli Venäjän puolella ja suostuminen neuvottelemaan siellä olisi ollut tuon ajan diplomaattikielellä ”rauhan etsimistä”, jolla Ruotsi tunnustaisi olevansa altavastaajan asemassa. Katariina II:n oli yhtä mahdotonta hyväksyä Kymijoen länsipuolen kartanoita. Neuvottelijat esittivät sisätiloja – paitsi mukavuussyistä – siksi, että Armfeltin oli vaikeaa liikkua, sillä hän oli vasta toipumassa haavoistaan, jotka oli saanut Savitaipaleen taistelussa 4. kesäkuuta. Neuvottelut käytiin lopulta Värälän kentälle pystytetyssä teltassa ”pistoolin kantaman päässä” molemmista sotajoukoista. Värälän kylä oli Ruotsin puolella Kymijokea, mutta venäläisten hallussa oli joen ylittävä kenttäsilta ja sen päässä sillanpääasema, joten kummankaan osapuolen ei tarvinnut nöyrytyä neuvottelemaan vastapuolen hallussa olevalla alueella. Värälässä solmittiin lopulta myös sodan päättänyt rauha 14. elokuuta 1790. Kustaa III oli itse paikalla, mutta Katariina II:n allekirjoitus haettiin Pietarista.

Venäjän asenteen rauhaan pehmitti Ruotsinsalmessa 9.–10. heinäkuuta 1790 käyty Pohjoismaiden historian suurin meritaistelu – Ruotsinsalmen toinen meritaistelu

Sakari Viinikainen

Opetusneuvos Sakari Viinikainen on eläkkeellä oleva kouvolaalainen rehtori ja tietokirjailija. Hän on perehtynyt erityisesti Kymenlaakson paikallishistoriaan, josta hän on kirjoittanut myös useita kirjoja – osan yhdessä toisen kirjoittajan kanssa. Keskeisiä teoksia ovat Kouvolan seudun sotilashistoriaa 1400-luvulta 2000-luvulle (Pentti Airio, Sakari Viinikainen), Teatterikuninkaan sota (Heli Mäki, Sakari Viinikainen) ja Rautatiesota 1918 (Sakari Viinikainen).

Värälän rauhan kivi. Kiveen on ruotsiksi kaiverrettu: Tässä Kustaa III solmi rauhan Katariina II:n kanssa 19. elokuuta 1790.

Kuva: Sakari Viinikainen, yksityiskokoelma.

Ruotsin kuningas Kustaa III (1746–1792) oli mieltynyt niin teatteriin kuin sotilasasioihin.

Lorens Pasch d. y.: Kustaa III, Ruotsin kuningas.

Kuva: Nationalmuseum, Wikimedia commons, Public domain.

Venäjän keisarinna Katariina II (1729–1796) laajensi valtakuntaansa itään ja länteen.

C. Watsonin piirros A. Roslinin mukaan: Katariina II, Venäjän keisarinna, 1787.

Kuva: Wellcome Collection, CC BY 4.0.

– jossa Ruotsin saaristolaivasto löi Venäjän sotulaivaston. Pehmittämistä tarvittiin, sillä Katariina II oli suuttunut Kustaa-serkkunsa kesällä 1788 aloittamasta sodasta niin perin juurin, ettei pitkään aikaan ottanut kuuleviin korviinsa ehdotuksia minkäänlaisista neuvotteluista tämän kanssa, vaikka hänen omatkin neuvonantajansa suosittelivat rauhan solmimista. Venäjä oli nimittäin suuria voimavaroja vaativassa sodassa Turkia vastaan, mikä selittää myös sen, että Ruotsi niinkin hyvin pärjäsi Venäjää vastaan. Venäjä oli Katariina II:n aikana kehittynyt suurvallaksi, jonka armeijassa oli yli 500 000 miestä, mikä oli kymmenen kertaa enemmän kuin mitä Ruotsi kykeni saamaan jalkeille. Epäsuhta kertoo siitä, kuinka älytön Kustaan hyökkäys oli pitkällä aikavälillä tarkasteltuna.

Ruotsinsalmen ensimmäinen meritaistelu käytiin 24. elokuuta 1789. Sen ruotsalaiset hävisivät. Voitto oli tosin lähellä, sillä neljän aikaan iltapäivällä venäläiseskaaderin komentaja, kontra-amiraali Ivan Balle, katsoi pelin jo menetetyksi ja antoi laivoilleen irtautumissignaalin. Kustaa III seurasi taistelua Kotkansaaren kallioilta ja huudatteli riemusta venäläiskapteenin toinen toisensa jälkeen alkaessa varpata hajalle ammuttua laivaansa irti linjasta. Kuninkaan korviin eivät kantautuneet tuskanhuudot kuulien ja puunsäleiden repiessä irti jäseniä tai silpoessa airoissa ja tykeillä olevia miehiä. Hänen eteensä avautuva näky oli henkeäsalpaava tosielämän näytelmä, jossa ”mitä ihanin kauhu oli runollisin näky, jota kuvitella saattaa”, kuten hän oli kuvaillut tuntojaan kaksi kuukautta aiemmin käydyn Utin taistelun jälkeen runoilija Carl Gustav Leopoldille. Ottaessaan vastaan onnitteluja Kustaa III varmaan myös ajatteli hiljaa mielessään ottaneensa askeleen kohti haaveksimaansa lisänimeä ”Suuri” enonsa Fredrik II Suuren jalanjalkia seuraten – kun selkiin taputtelu äkkiä katkesi veret seisauttavaan ilmoitukseen: ”Nassau-Siegen on murtautunut läpi Haminan suunnan salmista!” »

”Epäsuhta kertoo siitä, kuinka älytön Kustaan hyökkäys oli pitkällä aikavälillä tarkasteltuna.”

Venäläisten taktiikkana oli ollut hyökätä yhtä aikaa kahdelta suunnalta, mutta kontra-amiraali Balle oli jäänyt yksin, sillä Nassau-Siegenin prinssi Heinrichin osasto ei päässyt taistelupaikalle. Väylät oli tukittu sen edestä upottamalla niihin esteiksi proomuja ja rojua, minkä lisäksi väyliä suojaamaan oli asetettu tykistöä. Ruotsalaisia komentaneen yllämiraali Carl August Ehrensvärдин taktiikka oli lyödä venäläiset osastot yksitellen, sillä kerralla kohdattuna vastus oli ylivoimaisen suuri – 86 erilaista alusta ruotsalaisten 49 alusta vastaan. Molempien osapuolien taktiikat seisoivat tai kaatuivat sen varassa, pitivätkö ruotsalaisten upotukset vaiko eivät, joten yhtä vimmatusti kuin ruotsalaiset niitä puolustivat, etsivät venäläiset heikkoa kohtaa – ja löysivät lopulta sellaisen. Tykkiveneiden upseeristo ryhtyi tappioista piittaamatta piiskaamaan miehiä raivaamaan lisää tilaa kirvein ja seipäin – jopa sukeltaen – samalla, kun väylien suojana ollutta tykistöä kiivaissa taisteluissa eliminoitiin pois pelistä.

Kun Nassau-Siegenin osaston aluksia alkoi työntyä Ruotsinsalmeen, liittyi myös Ballen eskaaderi uudelleen mukaan taisteluun, ja ote siirtyi nopeasti venäläisille. Ammuksensa lähes loppuun ampuneiden ruotsalaisten tilanne kävi niin toivottomaksi, että yhdeksän aikaan illalla oli pakko aloittaa irtautuminen. Jo sitä ennen oli tapahtunut jotain melkein käsittämätöntä. Yllämiraali Ehrensvärd – sen sijaan, että olisi johtanut taistelua lippulaivastaan – oli ottanut lähettiupseerin roolin ja ryhtynyt jakamaan ohjeita soudattamalla itseään laivalta toiselle. Hänen mukanaan oli lippukapteeni, everstiluutnantti Carl Olof Cronstedt, joten koko komentoportaan kärki oli kriittisillä hetkillä pois sieltä, missä sen olisi kuulunut olla. Taistelun loppunäytös oli yhtä kaaosta, jonka keskellä komentaja huomasi äkkiä »

“Mitä ihanin kauhu oli runollisin näky, jota kuvitella saattaa.”

Johan Tietrich Schoultz: Taistelu Ruotsinsalmessa
24. elokuuta 1789.

Kuva: Sjöhistoriska museet, Wikimedia Commons, Public domain.

Gustav Mauritz Armfelt (1757–1814) oli hovimies, diplomaatti ja jalkaväenkenraali.

Adolf Ulrik Wetmüller: Gustaf Mauritz Armfelt skyyttalaisen sankarin puvussa, 1785.

Kuva: Nationalmuseum, Wikimedia Commons, Public domain.

joutuneensa erilleen laivoistaan. Hän jätti kapteenit selviytymään miten parhaiten taisivat ja lähti itse pyrkimään kohti Kymenkartanon satamaa.

Tilanteen käytyä vaaralliseksi kuningas oli jättänyt aitiopaikkansa ja siirtynyt Kymenkartanossa olleeseen päämajaan, jonne puolen yön jälkeen pöllähti likainen ja repaleinen Ehrensvärd. Kuninkaan tiedustellessa, miten laivaston oli käynyt, tämä ilmoitti sen tuhoutuneen täysin. Käydyin keskustelun sävystä on jälkikäteen esitetty kahdenlaista tulkintaa. Kuninkaan sihteeri Johan Albrecht Ehrenström kertoo yliamiraalin käyttäytyneen ylimielisesti, melkein kuin nauttien tilanteesta, johon hänen mielestään oli jouduttu kuninkaan jääräpäisten käskyjen vuoksi. Toisen kertomuksen mukaan Ehrensvärd soperteli sanat murtuneena, kasvot noesta ja mieli muuten mustana, minkä jälkeen kuningas lohdutteli yliamiraalia ja kehotti tätä asettumaan levolle raskaan päivän jälkeen. Siitä, että tämä oli jättänyt joukkonsa taistelun aikana, ei puhuttu kummankaan tulkinnan mukaan mitään. Jos kyseessä olisi ollut joku muu kuin kuuluisan Augustin Ehrensvärdin poika, olisi komentajan häipyminen taistelukentältä johtanut kovaan rangaistukseen – jopa kuolemantuomioon – mutta Ehrensvärdiä kuningas ei myöhemminkään

julkisesti moittinut. Potkut tämä kyllä sai, mutta sekin tehtiin hienovaraisesti. Ero myönnettiin hänen omasta anomuksestaan sillä perusteella, että ”saaristolaivasto oli kutistunut niin pieneksi, ettei sen johtaminen ollut enää yliamiraalin arvon mukaista”.

Korrektiin kohteluun saattoi vaikuttaa se, että Kustaa III tunsu piston sydämessään. Ehrensvärd oli ehdottanut väylien sulkemista jo päiviä aikaisemmin, mutta kuningas oli viivytellyt. Kesän 1789 sotatoimien alku oli tuonut ruotsalaisten aseille menestystä, jonka sokaisemana Kustaa III:n mielessä väikkäi edelleen Haminan valtaus – siitä huolimatta, että Venäjän soutu-laivasto oli ilmestynyt kaupungin edustalle, ja että aloite oli muutenkin luisunut venäläisten käsiin. Hän oli suorastaan ojentanut aloitteen heille jo 28. kesäkuuta käydyin Utin taistelun jälkeen, jolloin hän oli palannut Kouvolan kylän leiriin juhlimaan voittoa – sen sijaan, että olisi jatkanut hyökkäystä ja lyönyt sekasortoon joutuneen vihollisen lopullisesti antamatta sille aikaa nuolla haavojaan. Tämä oli sotilaallisesti käsittämätöntä toimintaa, mikä johti 15. heinäkuuta kärsittyyn kirvelevään tappioon Kaipiaisissa. Se puolestaan merkitsi lopullisena taitekohtana hyökkäysvaiheen kääntymistä puolustukseksi koko Kymijoen rintamalla. »

***“Aina, kun olen totellut kenraaleitani,
kaikki on mennyt päin mäntyä!”***

Haminan valtaus oli Kustaa III:lle pakkomielle, josta oli vaikea luopua. Siihen kulminoitui ensimmäisen sotakesän katastrofi, joka oli kuitattava pois. Valtausaikeiden vuoksi Ehrensvärd sai vasta viime tingassa luvan sulkea Haminan suuntaan johtaneet salmet ja työtä ei kiireessä ennätetty tehdä kunnolla. Kustaa III käsitti myös sen, että tappiot olisivat jääneet huomattavasti vähäisemmiksi, jos vetäytyminen olisi aloitettu aikaisemmin. Hän ei kuunnellut Ehrensvärdiä, kuten ei yleensääkään kuunnellut kenraaleitaan. Kustaa III uskoi, että hänellä oli suvun perintönä – suorastaan jumalallisena lahjana – sellaiset sotapäällikön kyvyt, joista kenraalit saattoivat vain uneksia. ”Aina, kun olen totellut kenraaleitani, kaikki on mennyt päin mäntyä!”, oli Fredrik Suuri joskus laushtanut ja sen Kustaa III otti ohjenuorakseen. Kenraalit joutuivat vain kauhistuen katsomaan, kun itsevaltainen amatöörikomentaja johti sotaa oman päänsä mukaan.

Todellisuudessa Ruotsinsalmen hornankattilassa ei käynyt aivan niin kurjasti, kuin Ehrensvärd oli yöllä luullut. Ulos selvisi 32 laivaa tai tykkivenettä ja ”vain” 14 taistelualusta menetettiin. Tappiolistaa pidensivät kuitenkin kaksi sairaalalaivaa sekä 20 muuta alusta, jotka Ehrensvärd käski polttaa tullessaan yöllä Kymenkartanon satamaan, koska uskoi niiden joutuvan pian venäläisten käsiin. Miestappiot sen sijaan olivat sietämättömän murheelliset. Noin 50 upseeria ja 1 300 sotilasta kaatui tai haavoittui vaikeasti – mukaan lukien 500 haavoittunutta tai sairasta, jotka kuolivat julmalla

tavalla Tiutisissa olleen sotasairaalan palossa. Siitä ei ole varmaa tietoa, syttyikö sairaala taistelun tiimellyksessä, vai polttivatko venäläiset sen vihapäissään taistelun jälkeen, sillä vähällä eivät selvinneet hekään. Suurin osa myös heidän laivoistaan rampautui pahoin ja miestappiot olivat samaa luokkaa kuin ruotsalaisilla – 70 upseeria ja 1 100 miestä kaatui tai haavoittui vaikeasti.

Kustaan sodassa kuoli kaiken kaikkiaan 24 000 suomalaista tai ruotsalaista sotilasta eli jokseenkin sama määrä kuin suomalaisia kaatui 80 vuotta sitten käydyssä talvisodassa. Suomen väkiluku oli 1700-luvun lopulla reilusti alle miljoonan, joten siihen suhteutettuna Kustaan sodan tappioita voi kuitenkin verrata pikemminkin jatkosotaan, jossa kaatui 65 000 suomalaista sotilasta. Kustaan sodan kaatuneissa ovat tosin mukana myös ruotsalaiset sotilaat, joita oli mukana enemmän kuin suomalaisia. Valtaosa sodan uhreista menehtyi sairauksiin, joihin kuolleita oli seitsemän kertaa enemmän kuin itse taisteluissa kaatuneita. Kulkutaudit jylläsivät ja heikoissa majoitusoloissa sairastuttiin muutenkin helposti. ”Teltat ovat enemmän tai vähemmän rikkiinäisiä ja kelvottomia antamaan suojaa minkäänlaiselle syksyiselle toiminnalle”, raportoi eversti Hugo Hamilton syyskuussa 1788 Korkeakoskella tehdyn varustarkastuksen jälkeen. Läheskään kaikille ei sitä paitsi riittänyt telttoja lainkaan, jolloin asumuksen virkaa toimittivat korsun tapaiset kosteat maakuopat – ilman kamiinoita. »

Kustaa III:n ihailema Preussin kuningas Fredrik II, Fredrik Suuri (1712–1786).

Tuntematon tekijä: Kuningas Fredrik II.

Kuva: Nationalmuseum, Public domain.

***”Kaiken kaikkiaan Kustaan sota kuuluu
kaikin puolin hyödyttömien sotien sarjaan.”***

Talveksi sotatoimet pysähtyivät, ja joukot asetettiin talvimajoitukseen lukuun ottamatta rintamalinjalle jätettyjä vartiopataljoonia. Suomalaisille ruotumiehille talvimajoitus tarkoitti kotitorppiin pääsyä, mutta ruotsalaiset piruparat joutuivat olemaan talvetkin Suomessa. Heidät majoitettiin Kymijoen takaisiin kyliin, mikä muun siviileille tuottamansa harmin lisäksi aiheutti sen, että taudit tarttuivat myös heihin. Yleinen arvio on, että siviiliväestöä kuoli sodan vuoksi vähintään yhtä paljon kuin sotilaita.

Kaiken kaikkiaan Kustaan sota kuuluu kaikin puolin hyödyttömien sotien sarjaan – ellei Suomen kannalta hyödyksi katsota kesän 1788 upseerikapinaa ja Anjalan liittoa, jossa ensimmäisen kerran vakavissaan esitettiin ajatuksia itsenäisestä Suomesta. Valtakunnan raja jäi ennalleen, eivätkä muutkaan sodalle asetetut tavoitteet

täyttyneet. Päinvastoin se ajoi Ruotsin konkurssitilaan puhumattakaan aiheuttamistaan inhimillisistä kärsimyksistä. Sota ei myöskään tyynnyttänyt kuningasta kohtaan tunnettua vihaa. Kuin kohtalon ivaa oli, että viimeisinä hetkinään hän sai tuntea samaa tuskaa ja kauhua, jota hän sotakentällä oli kuvaillut ”ihanan runolliseksi”. Runollisuus oli kaukana, kun hän virui vuoteellaan ruosteisia raudansiruja omissa sisuksissaan. Ne ampui häneen entinen kaartinkapteeni Jacob Johan Anckarström aatelissalaliiton toimeksiannosta 16. maaliskuuta 1792. Tietynlaista runollisuutta – vai oliko sekin kohtalon ivaa – oli siinä, että teatteria rakastanut ja kuin suuressa teatterissa elämänsäkin elänyt Kustaa III kohtasi salamurhaajansa oopperan lavalla järjestyissä naamiaisissa. Hän menehtyi 29. maaliskuuta 1792 vain 46-vuotiaana. **T**

LÄHTEET

Airio, Pentti & Viinikainen, Sakari 2011. Etulinjassa itään länteen – Kouvolan sotilashistoriaa 1400-luvulta 2000-luvulle. Helsingin yliopisto Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.

Arteus, Gunnar 1992. Gustav III:s ryska krig. Probus/ Militärhögskolan. Militärhistoriska avdelning.

Johnsson, Raoul 2011. Kustaa III ja suuri merisota. Taistelut Suomenlahdella 1788–1790. John Nurmisen säätiö.

Lappalainen, Jussi T. 2011. Kuninkaan viimeinen kortti. Viipurinlahden ja Ruotsinsalmen meritaistelut 1790. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1300.

Lappalainen, Jussi T. 2014. Kustaa III:n maasota, Savo ja Kymenlaakso 1788–1790. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia Tutkimuksia 265.

Lindqvist, Herman 2003. Ruotsin historia. Jääkaudesta tulevaisuuteen. WSOY.

Mankell, Julius 2010 (1870). Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria särskildt med afseende på krig emellan Sverige och Ryssland åren 1788–1790 samt 1808–1809.

Nordin, Michael 2014. Ryska kriget 1788–1790.

Viinikainen, Sakari & Mäki, Heli 2015. Teatterikuninkaan sota – Kustaa III:n ja Katariina Suuren taistelu Kymijoen. Docendo.

Ruotsinsalmen sotaleiri Kymenkartanossa 1789.

Ote kartasta Axel Christian Roos af Hjälmåter: Charta öfver 1789 års fälttog i Finland af Roos.

Kuva: <http://digi.kansalliskirjasto.fi>, Kansalliskirjaston digitoitut aineistot, Public domain.

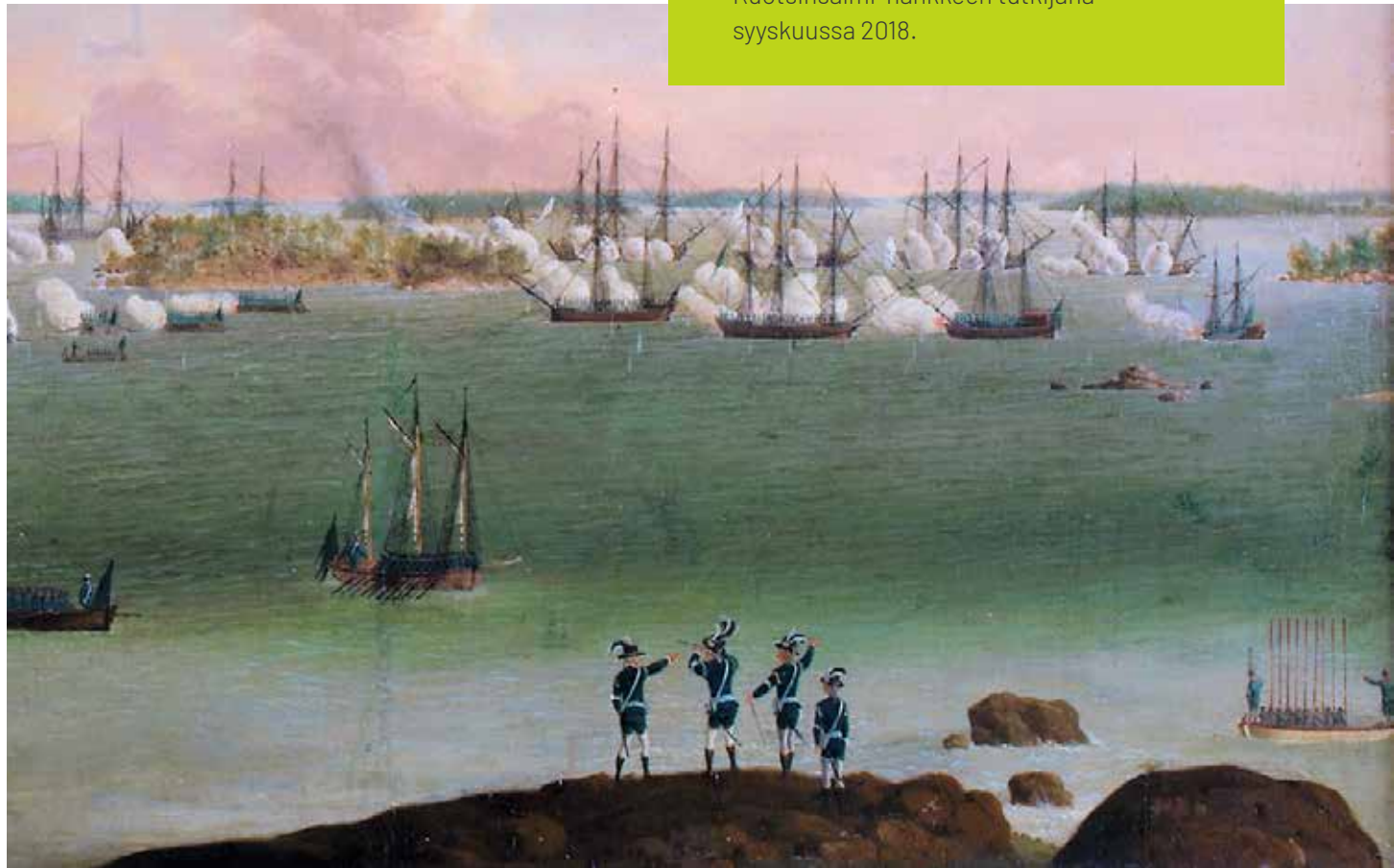
KUSTAA III:N SODAN AIKAISET JÄÄNTEET KOTKAN SAARISTOSSA

RUOTSINSALMEN TOINEN MERITAISTELU 1790

Kustaa III:n sodan aikana Kotkasta ja sen edustan merialueesta tuli taistelutantere. Tiutisten ja Kuutsalon välinen salmi oli strategisesti merkittävä, ja tämän Ruotsinsalmeksi kutsutun kapeikon omistajuudesta taisteltiin kahteen otteeseen. Näistä tunnetumpi on vuonna 1790 käyty Ruotsinsalmen toinen meritaistelu, jossa Ruotsin armeijan laivasto voitti ylivoimaisen venäläisen saaristolaivaston. Tästä taistelusta on merenpohjaan jäänyt useita kymmeniä hylkyjä ja alue on suojeltu vedenalainen kulttuuriperintöalue. Toisessa taistelussa venäläiset menettivät jopa 76 alusta ja ruotsalaiset ainoastaan viisi. Aluksista noin 25 onnistuttiin kuitenkin saamaan vielä purjehduskuntoon. Alueelta tunnetaan kaikkiaan vain noin 15 hylkyä, joiden uskotaan liittyvän tähän taisteluun. Näin ollen Kotkan merialueella on runsaasti enemmän hylkyjä kuin mitä toistaiseksi on löydetty. »

Marcus Lepola

FM Marcus Lepola valmistui Åbo Akademiasta vuonna 2002 pääaineena etnologia. Hän on työskennellyt pitkään Turunmaan saariston museoissa ja aloitti Suomen merimuseon Ruotsinsalmi-hankkeen tutkijana syyskuussa 2018.

J. T. Schoultz: Korkeussaaren taistelu vuonna 1789 Majasaaresta katsottuna.

Kuva: Sjöhistoriska museet, Tukholma.

RUOTSINSALMEN ENSIMMÄISEN MERITAISTELUN HYLKYJÄ

Ensimmäisestä Ruotsinsalmen meritaistelusta jäi huomattavasti vähemmän hylkyjä kuin toisesta taistelusta. Tiedossa on ainoastaan 2–3 hylkyä, jotka voivat liittyä vuoden 1789 tapahtumiin. Viimeaikainen löytö on näistä merkittävien. Se on ruotsalaisten taistelua edeltävänä yönä väylästeeksi upottama isokokoinen purjealus, joka sijaitsee Majasaaren ja Tiutisten välisellä kapealla väylällä, kivenheiton päässä lähimmästä laiturista. Venäläisten rakentaessa Ruotsinsalmen merilinnoitusta ja Tiutisten reduuttia, saarten välisiä kapeikkoja tukittiin ja Tiutisten ruotsalainen väyläeste sai jäädä paikoilleen. Väyläestettä jopa vahvistettiin sijoittamalla väyläesteparruja kannatteleva ristikko aluksen keskikohtaan.

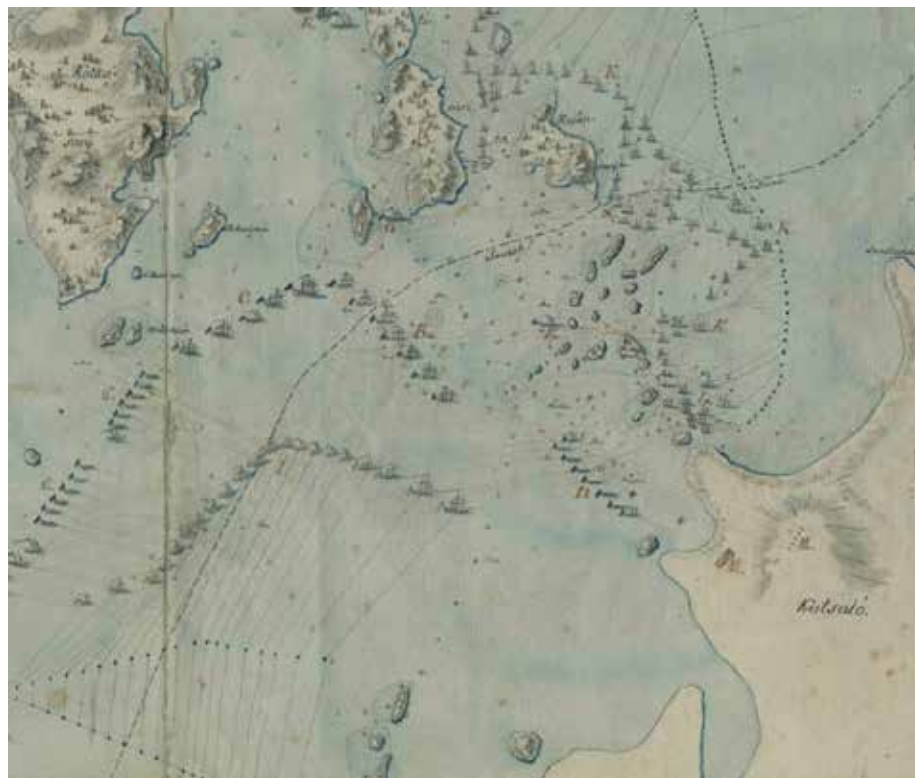
VUODEN 1789 TAPAHTUMIEN JÄLJET MAASTOSSA

Ensimmäisestä meritaistelusta on jäänyt huomattava määrä jälkiä Kotkan lähimaastoon. Tämä johtuu siitä, että sotilasoperaatio Ruotsinsalmessa venyi pitkäksi, sillä venäläisillä oli vastassa sekä Ruotsin saaristolaivasto että Korkeakoskelle meritaistelun jälkeisenä päivänä Värälästä saapunut Ruotsin armeijan suuri osasto. Venäläisten merihyökkäys alkoi 24. elokuuta 1789 prinssi Nassau-Siegenin johdolla. Venäjän armeijan laivasto koostui tuolloin 107 aluksesta. Ne hyökkäsivät kahdesta eri suunnasta kohti ruotsalaisia, joilla oli Ruotsinsalmessa vain 44 alusta. Ruotsalaiset menettivät 1 500 miestä ja useita aluksia, mutta onnistuivat välttämään täydellisen tappion perääntymällä Loviisan Svartholmaan. Ruotsin armeijan laivaston perääntyminen jätti kuitenkin mantereella olevan armeijan selustan auki, ja näin ollen tilanne oli ruotsalaisten kannalta varsin huolestuttava. »

“Tästä taistelusta on merenpohjaan jäänyt useita kymmeniä hylkyjä ja alue on suojeltu vedenalainen kulttuuriperintöalue.”

Kartta Kuutsalon saaren arkeologisista jäänteistä, jotka liittyvät vuoden 1789 sotatapahtumiin.

Kartta: Marcus Lepola, Suomen merimuseo.

Ote ruotsalaisesta taistelukartasta, joka osoittaa venäläisten tykkiasemien sijainnin Ruotsinsalmen ensimmäisen taistelun aikana.

Kuva: SE/KrA/0425/17/254. Krigsarkivet, Tukholma.

Tykkiaseman korokkeen kivilatamus 2019.

Kuva: Marcus Lepola, Suomen merimuseo.

SOTASATAMA JA TYKKIASEMAT KUUTSALOSSA

Venäjän armeijan laivasto oli kärsinyt jonkin verran käydystä meritaistelusta eikä voinut tämän vuoksi heti hyökätä kohti mantereella olevia ruotsalaisia. Lisäksi oli järkevämpää odottaa venäläisten maajoukkojen saapumista paikalle ja yhteishyökkäyksen voimalla nujertaa ruotsalaiset. Tätä odotellessaan Venäjän armeijan laivasto perusti sotasataman Kuutsalon ja Halssinsaaren väliseen lahteen. Saarella oli useita tuhansia sotilaita, joiden leiripaikoista on vahvoja viitteitä. Yksi leiripaikka sijaitsee sotasatamasta noin 300 metriä itään. Mäen ympäristössä on noin 18 isokokoista ryssänuunia sekä syvennyksiä, jotka viittaavat teltoihin tai majoihin. Lisäksi Kuutsalon pohjoispuolella, Laukkaniemen kukkulan alamaastossa on useita tykkiasemien korokkeiden jäänteitä sekä muutamia ryssänuuneja. Ensimmäisen meritaistelun aikana venäläiset kuljettivat useita tykkejä maitse paikkaan, josta aukeaa näkymä Ruotsinsalmeen sekä silloiseen ruotsalaisen laivaston puolustuslinjaan. Korokkeet ovat olleet työläitä rakentaa, joten ei ole todennäköistä, että ne olisi rakennettu taistelun aikana. Vaikuttaa lähinnä siltä, että hyväksi todettu tykkiasemia paranneltiin taistelun jälkeen siltä varalta, että ruotsalainen laivasto palaisi Ruotsinsalmeen. Nämä asemat ovat alkujaan olleet hirsirakenteisia korokkeita, jotka ovat kannatelleet laveteilla makaavia laivatykkejä. Rakennelman tukevoittamiseksi kehikkojen sisus vuorattiin irtokivillä. »

MAAHYÖKKÄYS 1.9.1789

Venäläisten viimeinen hyökkäys kohti ruotsalaisten asemia alkoi Korkeakoskella 1.9.1789. Venäläiset joukot hyökkäsivät idästä ja venäläiset kaleerit soutivat kohti Kymijoen suuhaaroja, jossa oli ruotsalaisten tykkiasemia. Venäläiset onnistuivat ajamaan ruotsalaiset pakosalle kohti Ahvenkosken rajaa. He onnistuivat myös kiertämään pakenevien ruotsalaisten selustaan kuljettamalla joukkoja kaleereiden avulla Siltakylään. Siltakylän Lökören ruotsalainen tykkiasema onnistui kuitenkin viivyttämään venäläisiä ja sai myös upotettua yhden vihollisen kaleereista. Ruotsalaiset onnistuivat näin ollen pakenemaan rajan yli ilman merkittäviä miestappioita. Muistona tältä ajalta on esimerkiksi Huumanhaaran rannalla olevan tykkipatterin jäänteet aivan Jumalniemen kauppakeskuksen tuntumassa.

Taisteluiden jälkeen Nassau-Siegen määräsi Kuutsaloon 26 venäläistä alusta ja 2 427 miestä. Tämä osasto viipyi saarella myöhäissyksyyn saakka. Kuutsalossa on siis todennäköisesti muitakin, toistaiseksi tuntemattomia jäänteitä tältä ajalta, mahdollisesti jopa venäläisten sotilaiden käyttämä hautausmaa. Näiden jäännösten tunnistamista hankaloittavat aiempien maastoinventointien yhteydessä mahdollisesti tapahtuneet tulkintavirheet. Joissain tapauksissa on erheellisesti luultu, että saarista löytyneet kivilatomukset ovat olleet rautakauden hautoja. Ruotsinsalmen saarilla esiintyy harvinaisen isokokoisia uuneja, jotka ovat luonnonkivistä ladottuja, leivänpaistoon tarkoitettuja kenttäuuneja. Nämä kookkaat latomukset muistuttavat esihistoriallisia hautaröykkiöitä, joita myös esiintyy Kotkassa.

Kordelinin säätiön rahoittamassa Kadonnut Ruotsinsalmi-hankkeessa on tehty laajaa tutkimustyötä, jossa on hyödynnetty Kymenlaakson museon, Suomen

merimuseon, Ruotsin kansallisarkiston ja Pietarin tykistömuseon arkistoja. Tutkimustyö on rikastuttanut käsitystämme Kustaan sodan tapahtumista Kotkassa. Tämän lisäksi meillä on selkeämpi kuva siitä kokonaisuudesta, joka on yhä tutkimatta. Parempi historiantuntemus olisi myös eduksi matkailun kehittämisessä. Näin ollen olisi ainakin syytä tarkemmin tutkia ja kartoittaa niitä Kotkan saarilla olevia historiallisia jäänteitä, jotka liittyvät Kustaan sodan tapahtumiin ja Ruotsinsalmen meritaisteluihin. **T**

“Kuutsalossa on mahdollisesti jopa venäläisten sotilaiden käyttämä hautausmaa.”

Ryssänuuni Kuutsalon pohjoisosassa 2019.

Kuva: Marcus Lepola, Suomen merimuseo.

IHMISIÄ RUOTSINSALMESTA

Kustaan sodan (1788–1790) seurauksena rakennettiin lähes asuttamattomalle Kotkansaarelle Ruotsinsalmen merilinnoitus osana Pietarin puolustukseksi tarkoitettua linnoitusvyöhykettä. Linnoituksen suojiin muodostui varuskunnan tarpeita palveleva yhteisö ja kaupunkimainen asutus, joka muistutti ulkoisesti aikakauden muita kaupunkeja. Sotilasyhteisön lisäksi linnoitusyhdyksessä asui suuri määrä siviileitä.

PERHE SINEBRYCHOFF – KAUPPAA JA KAPAKOINTIA

Ruotsinsalmen linnoitukseen siirtyi venäläisiä kauppiaita muun muassa Haminasta ja Pietarista. Vähittäiskaupan lisäksi moni heistä harjoitti muutakin toimintaa. Esimerkiksi kapakanpito sotilaiden asuttamassa linnoituksessa oli erittäin kannattava tulonhankintamuoto. Kauppiaina ja kapakoitsijana sai elantonsa myös Ruotsinsalmeen saapunut Peter Sinebrjukov (sittenmin suku tunnetaan Sinebrychoffin nimellä).

Sinebrychoffin kauppiassuku on kotoisin kaukaa Moskovan itäpuolelta, josta Peter Sinebrychoff perheineen siirtyi 1790-luvun lopulla Vanhaan Suomeen. Vuonna 1800 he saapuivat Ruotsinsalmeen. Pian Peter huomasi, että linnoituksessa oli saatavilla »

Nikolai Sinebrychoff. Kohtalona Ruotsinsalmi -näyttelyn kuvitusta.

Kuva: Elina Simonen, Merikeskus Vellamo.

runsaasti viinaa, mutta oluen valmistaja puuttui kokonaan. Niinpä hän perusti linnoitukseen suuren panimon.

Peter menehtyi vain viisi vuotta Ruotsinsalmeen saapumisensa jälkeen ja hänen vanhin poikansa, vasta 16-vuotias Nikolai (1789–1848), jatkoi isänsä liiketoimintaa. Nikolain johdolla yhdeksänlapsinen perhe selvisi isän kuoleman tuomasta turvattomuudesta. Nikolai tarttuikin tarmolla toimeen: hän voitti kilpailun Ruotsinsalmen merisairaalan ruokatoimitusten

hoitamisesta, jatkoi isänsä aloittamaa sahatavaran ja tiilien myyntiä sekä myi rakennusurakoita. Panimotoiminta jatkui uusien liiketoimien ohella. Suomen sodan aikana hän muonitti venäläisiä sotilaita.

Ruotsinsalmen hiipuesssa neuvokas Nikolai siirtyi vuonna 1810 Suomenlinnaan ja seitsemän vuotta myöhemmin hän lunasti yksinoikeuden oluen myyntiin ja valmistukseen linnoituksessa. Pian hänellä oli yksinoikeus panimotoimintaan koko Helsingissä. Nikolain kuoltua hänen veljensä Paul otti yritystoiminnan hoitaakseen. Sinebrychoffit jäivät pysyvästi Suomeen.

NAISIHMINEN CLARA GRÖNBLAD – AIKANSÄ SELVIYTYJÄ

Ruotsinsalmen linnoituskaupunki tarjosi suhteellisen hyvin palkattua työtä miesten lisäksi nuorille naisille. Ruotsinsalmeen saapui myös loviisalainen Clara Grönblad (1771–1830). Tullimiehen avioton tytär oli jäänyt isänsä kuoltua vaille turvaa ja hän matkusti Ruotsinsalmeen kenties toimeentulon perässä.

Linnoituskaupungissa nuoret naiset olivat kaitsevien katseiden ulottumattomissa ja näin ollen heidän elämänsä oli vapaampaa kuin kotikylissä. Itsenäinen elämä linnoituksessa johti toisinaan myös romansseihin, jotka usein osoittautuivat murheellisiksi. Komeat upseerit käyttivät piikoja surutta hyväkseen ilman aikomustakaan virallistaa suhdetta. Aviottomien lasten määrä kasvoi linnoituskaupungissa ja sen lähialueilla. Clarakin synnytti vuosina 1793–1800 viisi aviotonta lasta, jotka merkittiin Pyhtään kirkonkirjoihin. Äidin

kohdalle on paheksuvasti kirjattu ”naisihminen” eli naimaton nainen.

Vuonna 1802 Claran onnen voisi katsoa kääntyneen. Tammikuussa hän synnytti kuudennen lapsensa Amalian, jonka baltiansaksalainen saaristolaivaston komentajakapteeni Friedrich von Möller tunnusti omakseen. Pian tämän jälkeen kapteeni sai siirron, ja madameksi mainittu Clara lapsineen seurasi mukana jättäen Ruotsinsalmen taakseen. Pariskunta päättyi lopulta oletettavasti naimisiin ja sai vielä kolme lasta. Kapteeni Möller otti lopulta kaikki yhdeksän lasta nimiinsä. Loppuelämänsä Clara vietti vara-amiraaliksi ylennetyn miehensä rinnalla.

SAARNAMIES, JONKA RUKOUSTEN VOIMASTA SÄÄKIN MUUTTUI

Talonpoikaistaustainen ruotsalaispappi Anders Winberg (1753–1831) eli pitkän elämän, jonka aikana elämä opetti hänelle sotiin, sotimiseen ja ihmismieleen liittyviä totuuksia useampaankin kertaan. Uppsalassa opiskeltuaan nuori teologi siirtyi 21-vuotiaana kotipapiksi sotaveteraani, eversti Elgenstiernan talouteen, jossa hänelle tulivat tutuiksi 1700-luvulla käytyjen sotien tapahtumat ja kauhut itse everstin omakohtaisilla kokemuksilla höystettyinä.

Everstin kuoltua tuolloin 30-vuotiaasta Winbergiä kutsui Ruotsin armeija, josta hän sai viran ylimääräisenä pataljoonasaarnajana. Kustaan sodan sytyttyä hän sai siirron kaleerilaivastoon, mutta hän ei omakohtaisesti osallistunut Ruotsinsalmen meritaisteluihin. Winberg on kuitenkin jättänyt jälkeensä ainutlaatuisen »

Clara Grönblad. Kohtalona Ruotsinsalmi -näyttelyn kuvitusta.

Kuva: Elina Simonen, Merikeskus Vellamo.

dokumentin, päiväkirjansa, jonka sivuilla hän kertoo yksityiskohtaisesti sotatapahtumista ja siitä, mitä hän näki ja koki jäätyään venäläisten sotavangiksi Viipurin taistelujen yhteydessä heinäkuussa 1790. Yksi päiväkirjan järkyttävimmistä kuvauksista liittyy nimeltä mainitsemattomaan Kotkan saariston saareen, jolta Winberg toukokuussa 1790 löysi venäläisten edellisenä syksynä tuleen sytyttämän ruotsalaisen sairasleirin jäännökset palaneine ihmisruumiineen. Päiväkirjansa sivuilla Winberg kauhistelee järkyttyneenä ihmismielen pahuutta ja vihollisen epäinhimillistä toimintaa.

Kustaan sodan jälkeen Winberg eteni niin pappis-urallaan kuin siviiliasioissakin vakaasti ja varmasti. Armeija kutsui häntä jälleen kerran, ja vuonna 1793 Winberg otti pestin tavallisena pataljoonasaarnaajana. Hän kuitenkin eteni pian pastoriksi ja lopulta kirkko-herraksi asti. Naimisiin hengenmies ehti vasta 50-vuotiaana ja perheeseen siunaantui kolme lasta. Armeija veti Winbergiä puoleensa viimeisen kerran vuonna 1812, jolloin hän jo 59 vuoden ikään ehtineenä pestautui Ruotsin armeijaan kenttäpapiksi.

Anders Winberg kuoli 78-vuotiaana vuonna 1831. Hänellä oli hyvän saarnaajan maine ja rukoilijana hän oli verraton, sillä aikalaisten kertoman mukaan ”sääkin muuttui kun kirkkoherra rukoili”.

SUOMALAISET RIVISOTILAAT RUOTSINSALMESSA

Ruotsin saaristolaivasto hankki sotilaansa pääosin Ruotsin Sveanmaan rannikolta, Ahvenanmaalta ja Lounais-Suomesta, etenkin Varsinais-Suomesta. Sodan

kuluessa miesten tarve laivastoissa kasvoi ja vaikuttaa siltä, että rekrytointi levisi etenkin Pohjanmaalle. Miehiä otettiin rannikon pienistä kaupungeista, joiden asukasluvut olivat yleensä vain joitakin satoja. Tiedetään esimerkiksi, että saaristolaivastoon otettiin vuonna 1789 Porista noin 47 miestä ja kesällä 1790 Oulusta 110 miestä. Miehiä saatiin merimiesten lisäksi helposti kokoon irtolaisista, luvattomista ammatinharjoittajista ja säätyihin kuulumattomista. Tyhjentyviä laskelmia ja erotteluja suomalaisten, ruotsalaisten tai esimerkiksi saksalaisten miesten määristä Ruotsin armeijassa ja laivastoissa tuskin on missään tehty, etenkin kun Kustaan sodan aikana miesten äidinkieli tai synnyinalue ei ollut merkityksellinen samalla tavoin kuin myöhemmin.

Saaristolaivastoa vahvistettiin maajoukoilla ja ne muodostivat lopulta hieman yli puolet kaikista Ruotsin joukoista meritaistelussa: heinäkuun 9. päivän taistelussa 12 980 miehestä 6 650 tuli maajoukoista. Toisessa Ruotsinsalmen taistelussa tiedetään laivastojen mukana sotineen Turun, Porin, Uudenmaan ja Hämeen sotilaita vajaat 2 500 henkeä: Turun ja Porin läänin henkirakuunarykmentti (979 miestä), Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmentti (884 miestä), Turun jalkaväkeä (283 miestä), Uudenmaan jalkaväkeä (248 miestä) ja lisäksi majuri Sandelsin värvämiä suomalaisia tai ruotsalaisia jääkäreitä (85 miestä). Loput yli kuudestatuhannesta miehestä tulivat todennäköisesti lähinnä Ruotsista ja Pommerista. Suomalaisia sotilaita palveli etenkin ruotsalaisten kaleereilla ja suurista laivoista muutaman palvelupaikka oli esimerkiksi Turunmaa Nordenilla. **T**

LÄHTEITÄ

Arkistolähteet

Kansallisarkisto
Pyhtään seurakunnan arkisto,
Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1788–1804.
Loviisan seurakunnan arkisto,
Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1770–1793.
Loviisan seurakunnan arkisto,
Kuolleiden ja haudattujen luettelot, 1770–1793.

Kirjallisuus

Alanen, Aulis J. 1964. Suomen historia 10, Suomen historia kustavilaisella ajalla. Porvoo, W. Söderström.

Bonsdorff, Seppo 1997. Suomen panimot: Matrikkeli portteri-, olut- ja sahtipanimoista 1756–1996: A Register fo Beer, Porter and Sahti Breweries 1756–1996 = The Breweries of Finland. Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliitto.

Essen, Nicolai von 1935. Genealogisches Handbuch der Oeselschen Ritterschaft, Tartu. Baltische biographische Lexika. Digitale Bibliothek – Münchener Digitalisierungszentrum (MDZ).

Höij, Patrik 2000. Båtsman vis skärgårdsflottan. Tjänstgöringsförhållanden och social förankring i lokalsamhället. Kirjassa: Nordman, Hans (ed.) Skärgårdflottan. Historiska media.

Johnsson, Raoul 2011. Kustaa III ja suuri merisota. Taistelut Suomenlahdella 1788–1790. John Nurmisen säätiö.

Kilpinen, Pekka 2003. Valistunutta sodankäyntiä 1788–1790. Sotilaiden kertomuksia Kustaan sodasta. Yliopistopaino. Helsinki.

Lappalainen, Jussi, T. 2011. Kuninkaan viimeinen kortti. Viipurinlahden ja Ruotsinsalmen meritaistelut 1790. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1300.

Mäkelä-Alitalo, Anneli & Heikkinen, Sakari & Kultanen, Minerva 2009. Sinebrychoffit. Sinebrychoffin taidemuseon julkaisuja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1237.

Sinebrychoffit – osa suomalaista teollisuus- ja kulttuurihistoriaa. https://sinebrychoff.fi/media/4732/sinebrychoffit_nettti.pdf.

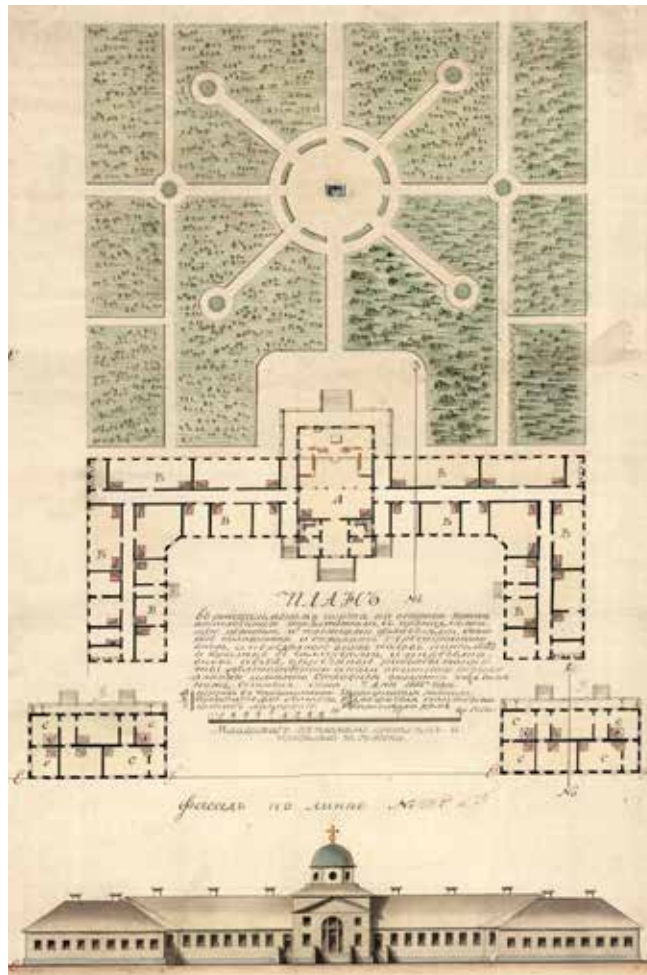
Warholm, Johan Wilhelm 1871. Skara stifts herdaminne. Utgiftvet af Joh. W. Warholm. Förra delen. Mariestad. Osoite: <http://runeberg.org/skarahe1/0154.html>. E-texts from Project Runeberg (Luettu 17.8. 2018).

Winberg, Anders 1967. Dag-Bok hållen på Kongl. Galär Flottan åren 1789 och 1790 samt Fångenskapen i Ryssland. Stockholm: Stadsmuseum. Johdanto Jonas Berg.

KUUMEEN VIEMÄ SOTILAS, ROKON NÄÄNNYTTÄMÄ LAPSI – KUOLINSYYT RUOTSINSALMESSA

Kuolleiden luetteloihin kirjatut kuolinsyyt perustuivat ennen 1800-luvun loppua erittäin harvoin lääkäreiden tekemiin taudinmäärittäksiin. Tautinimissä olikin suurta vaihtelevuutta ja joillakin taudeilla saattoi olla lukuisia nimiä tai oireenmukaisia kuvauksia. Tautinimet alkoivat vakiintua vähitellen vasta 1800-luvun lopulla mikroskooppien parantuessa, tutkimuksen edistyessä ja taudinaiheuttajien selvittäessä.

Ruotsinsalmen linnoituksen aikaan tautien syitä ei aina ymmärretty. Linnoituksen sairaalassa tiedetään kuitenkin työskennelleen lääkäreitä. Siitä, minkä verran heidän päätelmänsä pääsivät vaikuttamaan seurakunnan metrikoihin merkittyihin kuolinsyihin, ei ole varmuutta. Näissä, yleensä pappien tekemissä kirjauksissa, kuolinsyy saattoi perustua omaisilta saatujen tietojen varassa tehtyihin päätelmiin. Kuolinsyissä painottuivatkin usein nimenomaan taudin oireet. Siten kirjattu tieto ei välttämättä ollut oikea kuolinsyy, vaan taudin, ja lopulta kuoleman, aiheuttajaksi on tosiasiaa useampi vaihtoehto.

Kati Toivanen

Kati Toivanen kirjoittaa väitöskirjaa keisarikaisesta ylisotaoikeudesta, joka toimi Suomen suuriruhtinaskunnan joukko-osastojen ylimpänä oikeusistuimena. Aiemmin hän on tutkinut Suomen sodan sotilaskarkuruutta ja Ehrnroothin sotilassuvun varhaisia vaiheita. Toivanen on myös perehtynyt kierrätyksen ja uusioraaka-aineiden historiaan Suomessa ja on kirjoittanut aiheesta kaksi kirjaa, tekeillä on kaksi saman aihepiirin tilaustyötä.

“Kuolinsyissä painottuivatkin usein nimenomaan taudin oireet.”

Ruotsinsalmen sotilaille rakennettiin moderni, 300 miehelle tarkoitettu merisairaala. Sairaalassa oli erilliset vastaanotto- ja potilastilat, eikä niiden kautta kuljettu käymälöihin. Näin hygieniasta oli helpompi huolehtia. A = kirkko, B = potilashuoneet ja C = toimisto- ja esikuntarakennukset. Piirros on vuodelta 1812.

Kuva: RGAVMF f 326, op 1, D, 11938. Merivoimien arkisto, Pietari.

KUUMETAUDIT YLEISIÄ

Ruotsinsalmen väkiluku oli parhaimmillaan yli 10 000 henkilöä. Suurin kuolleisuusluku, 301, on kirjattu vuonna 1798, kun vastaava luku vuonna 1835 oli vain kaksi. Tosin väkilukukin oli laskenut noin 300:aan. Armeijan keskuudessa tavallisimpia sairauksia olivat tartuntataudit, rokot, vatsasairaudet ja influenssat, jotka levisivät myös siviiliväestöön. Ruotsinsalmessakin erilaiset kuumetaudit olivat yleisiä aikuisten kuolinsyitä. Usein määritelmänä oli vain goryatchka eli hetsig feber, joka

tarkoitti ankaraa kuumetta, kuumetauti tai ”polttotautia”. Kyseessä on ollut akuutti ja raju kuumetauti, jonka taustalla on saattanut olla monenlaisia infektioita. Esimerkiksi vuotta 1817 koskevassa luettelossa, johon oli kirjattu 58 aikuista miestä ja yksi lapsi, ankara kuumetauti oli kuolinsyynä liki puolella.

Puhtauden ja eristämisen merkitystä tautien leviämisen estämiseksi ei aina tiedetty. Suljetuissa tiloissa helposti riehumaan päässyt mätäkuume eli pilkkukuume oli yksi yleisimmistä kuolinsyistä. Sen oireisiin kuuluivat

muun muassa väsymys, pahoinvointi, sekavuus, korkea kuume, lihassärky ja vaikeat ihovauriot. Kyseessä saattoi tosin olla lavantauti, jota 1700-luvulla nimitettiin myös ”sotawäentaudiksi”. Muita kuumetauteihin luettavia sairauksia olivat esimerkiksi ”ihottumakuume”, vaihtelevia oireita sisältänyt keltakuume ja hermostoa häirinnyt vakava hermokuumeauti, joka sekin saattoi olla lavantauti. Pilkkukuumetta, lavantautia ja toisintokuumetta oli toisinaan erittäin vaikea erottaa toisistaan, kun taudinaiheuttajia ei vielä tunnettu. »

”Ruotsinsalmessakin erilaiset kuumetaudit olivat yleisiä aikuisten kuolinsyitä.”

Suurin osa Ruotsinsalmessa kuolleista oli sotilaita, mutta taudit levisivät myös tavallisten sotilaiden ja päällystön perheisiin ja muuhun siviiliväestöön. Toisinaan jopa kolmasosa kaikista kuolleista saattoi olla alle 15-vuotiaita.

Anders Ekman: Kuoleva sotilas saamassa etualalle polvistuneelta papilta viimeistä voittoa. Kansallisgalleria.

Kuva: Lauri Asanti, Kansallisgalleria.

Erilaiset kuumetaudit, keuhkotaudit, ripulit ja rokot koituivat satojen ihmisten kohtaloksi Ruotsinsalmissa. Tautien tarkka määrittely oli vielä linnoituksen vilkkaimpana asutusaikana usein vaikeaa tai jopa mahdotonta.

John Augustus Atkinson: Hautajaiset.

Kuva: Atkinson, John Augustus and Walker, James 1803: A Picturesque Representation of the Manners, Customs, and Amusements of the Russians, in one hundred coloured plates; with an accurate explanation of each plate in English and French, London. Vol 1-3. Kansalliskirjasto.

DIAGNOOSINA HIVUTUSTAUTI

Yksi yleisimmistä taudeista Ruotsinsalmissa oli keuhkotauti. Taudin diagnoosi ei kuitenkaan aina ollut luotettava, ja sen tiesivät jo aikalaiset. Monet muutkin oireenmukaiset tautikuvaukset ovat saattaneet olla keuhkotautia tai siksi nimetyt jotain aivan muuta. Keuhkotauteihin kuuluivat myös hengitysvaikeudet eli astma, ”hivutustauti” ja ”keuhkotulehdus”. Ihmisiä

menehtyi myös flunssaksi, vilutaudiksi, horkaksi tai kylmetymiseksi nimettyihin tauteihin.

Joinakin vuosina, kuten vuonna 1798, yhtenä yleisenä kuolinsyynä aikuisilla oli keripukki eli C-vitamiinin puutostauti. Se on voinut olla seurausta sotilaiden ja myös siviilien usein yksipuolisesta ja puutteellisesta ravinnosta. Keripukin myötä vastustuskyky laski, ja kuolemaan johti yleensä vakava infektio, kuten keuhkokuume.

Erilaiset kohtaukset, shokit ja halvaukset olivat melko yleisiä, mutta niiden kohdalla ei voida varmasti sanoa, mistä on ollut kyse. Ne ovat voineet olla veri-, sydän- tai aivoperäisiä. Ripulit, kuten tavallinen ripuli ja verinen ripuli eli punatauti, olivat myös yleisiä Ruotsinsalmissa, samoin vesitauti eli vesipöho, jonka keskeisenä oireena oli turvotus.

EPIDEMIOITA JA SATUNNAISEMPIA KUOLINSYITÄ

Jotkut taudit äityivät epidemioiksi. Herkkiä leviämään olivat muun muassa mätäkuume eli pilkkukuume, punatauti ja kolera. Ruotsinsalmissa punatauti levisi selväksi epidemiaksi muun muassa vuonna 1808, kun siihen menehtyi 46 ihmistä. Kolera, akuutti ripulitauti, johon liittyi myös oksentelua, saapui Suomeen vuonna 1831. Ruotsinsalmissa koleraan kuoli muutama ihminen muun muassa vuonna 1849. Vuoden 1854 kuolleiksi kirjatuista noin kolmasosa, 21 henkilöä, menehtyi koleraan ja lavantautiin kuoli 9 henkilöä. Edellisenä vuonna punatauti oli vienyt 23 ihmistä, käytännössä melkein puolet kuolleiksi kirjattujen kokonaismäärästä.

Isorokkorokotusta alettiin Suomessa antaa 1750-luvulla rokonistutuksella eli elävällä viruksella. Toisinaan se kuitenkin aiheutti rokotetulle tappavan taudin ja saattoi myös levitä sairastamattomiin. Seurasi isorokkoepidemioita. Joinakin vuosina Ruotsinsalmissakin oli selviä isorokkoepidemioita, esimerkiksi vuonna 1804. Toisinaan samana vuonna ilmeni sekä tuhkarokkoa että isorokkoa. Suomessa pitkälle 1700-luvun jälkipuoliskolle iso- ja tuhkarokko tilastoitettiin yhdessä. Ne menivät välillä sekaisinkin, eikä vielä seuraavallakaan vuosisadalla ollut itsestään selvää, että isorokko erotettiin muista rokoista.

Hieman harvinaisempia kuolinsyitä oli useita. Hukkuminen mainitaan useamman kerran, samoin esimerkiksi reumatismi, epilepsia (kaatumatauti), ”kivivaivat” tai ”kivituskat” eli munuaisiin liittyvät taudit, ummetus ja turvotus, joista jälkimmäinen on voinut sisältää kasvaimia, paiseita tai pöhöttymistä. 1800-luvulla luetteloihin ilmaantuu myös kuristava tai kurkkuun liittyvä tauti, joka on voinut olla kurkkumätä, josta käytettiin myös nimitystä ”kuristustauti”. Harvinaisia kuolinsyitä olivat myös virtsatietulehdus, haavat tai haavaumat, luunmurtuma, palovammat, teräaseella murhatuksi tuleminen, ”aivotulehdus”, yskä tai veriyskä, maksatulehdus tai jokin sisäelintulehdus, ”tulehdus päässä” ja ruumiinrangaistus.

Vuonna 1797 ruumiillisen rangaistuksen seurauksiin kuoli peräti kahdeksan miestä, edellisenä vuonna niihin menehtyi yksi mies. Venäjän keisarillisessa armeijassa rangaistukset olivat nykynäkökulmasta katsottuna rikkeisiin nähden kohtuuttomia ja jopa julmia. Myös keisari Aleksanteri I paheksui liian ankaria rangaistuksia

***“Vuonna 1797 ruumiillisen
rangaistuksen seurauksiin kuoli
peräti kahdeksan miestä.”***

ja yritti vuonna 1804 puuttua asiaan. Sillä ei kuitenkaan ollut suurta käytännön merkitystä.

Naisia menehtyi usein synnytykseen tai lapsivuode-aikana johonkin synnytykseen liittyvään komplikaatioon. Esimerkiksi vuonna 1815 lapsivuoteeseen kuolleita naisia kirjattiin kolme, mutta joinain vuosina ei yhtään. Myös keskenmeno mainitaan kuolinsyissä.

LASTENTAUDEISTA VANHUUDEN HEIKKOUTEEN

Monet lasten kuolinsyyt olivat aikalaisille vaikeasti määriteltäviä ja jäivät käytännössä tuntemattomiksi. Ne saatettiin nimetä yleisemmin ”lastentaudeiksi”. Toisinaan lastenkin kuolinsyitä pyrittiin määrittelemään tarkemmin, ainakin keuhkokuumeeksi, ankaraksi kuumeeksi, ripuliksi tai rokoksi. Ylivoimaisesti yleisin lasten, ja varsinkin pikkulasten, kuolinsyy oli ”pistokseksi” tai ”koliikiksi” kirjattu tauti. Se on saattanut käsittää erilaisia tauteja keuhkokuumeesta (tai keuhkopussintulehduksesta) erilaisiin suolistokouristuksiin ja ähkyyn. Lasten kuolinsyissä kannattaa ottaa huomioon myös samoissa luetteloissa olevien aikuisten kuolinsyyt. On todennäköistä, että lapsilla on usein ollut kyse samoista taudeista, joihin saman perheen tai muun yhteisön aikuisia on menehtynyt.

Rokot, etenkin iso- ja tuhkarokko olivat melko yleisiä lasten kuolinsyitä. Rokkojen joukossa mainitaan toisinaan myös nokkosrokko. Noin 70 % sairastuneista pikkulapsista kuoli. Rajussa taudissa oireina olivat korkea kuume, päänsärky, selkä- ja lihaskivut, punoittava ihottuma sekä kouristukset ja oksentelu.

Melko yleisiä lasten kuolinsyitä Ruotsinsalmissa olivat erilaiset kuumetaudit ja ripuli. Joitakin lapsia on kirjattu menehtyneeksi ”tukehtumalla” (kyse on saattanut olla joko kurkkumädän tyyppisestä sairaudesta, kätkyt-kuolemasta tai esimerkiksi siitä, että äiti tai joku muu hoitaja on kääntynyt lapsen päälle nukkuessaan). Toisinaan vastasyntyneitä kuoli Ruotsinsalmissa synnytyksessä tai pian sen jälkeen. Lapsia myös hukkui. Esimerkiksi eräänä vuonna kirjattiin hukkuneeksi 12-vuotias poika.

Ruotsinsalmissa yli 60-vuotiaiden kuolinsyiksi on usein kirjattu vanhuus, mutta joskus myös jokin sairaus, kuten erilaiset kuumetaudit, keuhkotaudit tai halvaus eli kohtaus. Epäilemättä moni vanhus, jonka kuolinsyiksi on kirjattu vanhuus, on voinut tosiasiaa kuolla jonkin ilmeisen sairauden heikentämänä ilman, että sairaudesta on välttämättä tiedetty. **T**

LÄHTEITÄ

Arkistolähteet

Kansallisarkisto
Ruotsinsalmen ortodoksiset
sotilasseurakunnat. Metrikat
1797–1855, syntyneiden ja kuolleiden
luettelot (digitoitu).

Merivoimien arkisto, Pietari.
RGAVMF f 326, op 1, D, 11938.

Kirjallisuus

Airola, Olli & Harjunpää, Kaisa
1978. Ruotsinsalmen merilinnoitus
1790–1895. Kymenlaakson museon
julkaisuja nro 1.

Forsius, Arno. Kuolinsyyt vuosien
1749–1877 väkilukutaulukoissa.
Luettavissa verkossa. Luettu
6.12.2018. http://www.saunalahti.fi/arnoldus/kuol_syy.html.

Hakosalo, Heini 2017. Tautisia
tarinoita. Lääketieteen ja
tuberkuloosin historiaa. Teoksessa
Ajatusten lähteillä. Aatteiden ja
oppien historiaa. Myllykangas,
Mikko & Pietikäinen, Petteri (toim.).
Helsinki.

Kauppi, Ulla-Riitta 2009. Vanhan
Suomen sotilas sairastaa.
Kymenlaakson varuskuntasairaalat
Suomen sodan sytyessä. Teoksessa
Hippokrates. Suomen Lääketieteen
Historian Seuran vuosikirja. 25.
vuosikerta, 2008. Helsinki.

Kauppi, Ulla-Riitta & Rosén, Helena
& Suhonen, V.-P. & Ihatsu, Sanna
2011. Kotkan maa- ja merilinnoitus.
Teoksessa Suomalaiset linnoitukset
1720-luvulta 1850-luvulle. Suhonen
V.-P. (toim.). Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
1318. Helsinki.

Kimerling Wirschafter, Elise 2006.
Military Justice and Social Relations
in the Prereform Army, 1796–1855.
Teoksessa The Russian Imperial
Army 1796–1917. Roger Reese
(ed.). The International Library of
Essays on Military History. Ashgate.
Artikkeli ilmestynyt myös: Slavic
Review 44.

Laurent, Helene 2018.
Isorokkorokotuksen
historiaa. Julkari, Sosiaali- ja
terveysministeriön hallinnonalan
avoin julkaisuarkisto, 1/2018,
julkaistu 2.3.2018. Luettavissa
verkossa. Luettu 6.12.2018.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136093/1%202018%20Vain%20verkossa%20Isorokkorokotuksen%20historiaa.pdf?sequence=1>.

Luntinen, Pertti 1997. The Imperial
Russian Army and Navy in Finland
1808–1918. Suomen Historiallinen
Seura. Helsinki.

Pesonen, Niilo 1980. Terveyden
puolesta – sairautta vastaan.
Terveyden- ja sairaanhoito
Suomessa 1800- ja 1900-luvulla.
Porvoo.

Rintala, Aarne E. 2009. Papiston
osuus Suomen sairaanhoidossa
Ruotsin vallan aikana. Teoksessa
Hippokrates. Suomen Lääketieteen
Historian Seuran vuosikirja. 25.
vuosikerta, 2008. Helsinki.

Vuorinen, Heikki S. 2002. Tauti(n)en
historia. Vastapaino, Helsinki.

Marita Kykyri

Marita Kykyri toimii arkeologina Kymenlaakson museossa. Hän on erikoistunut historialliseen arkeologiaan.

Sinisavikka (*Chenopodium glaucum*).

Kuva: Kenraiz, Wikimedia commons, CC BY-SA.

LINNOITUSTEN POLEMOKORIT

Sotatulokkaat eli polemokorit ovat Suomen luontoon alun perin kuulumattomia kasvilajeja. Toisin kuin kasvistomme alkuperäiset kasvit, ovat tulokaskasvit aina ihmisen tahattomasti tai tietoisesti uuteen ympäristöön tuomia ja levittämiä. Tämän vuoksi niitä kutsutaan myös kulttuuritulokkaiksi.

Kaakkois-Suomelle tulokaskasveista ominaisimpia ovat polemokorit, jotka suosivat kasvupaikkana alueen runsaslukuisia maalinnoituksia. Linnoitusalueille tulokaskasvit levisivät ennen kaikkea sotaväen kotimaastaan tuoman hevosenrehun myötä. Tuonti-rehun mukana tahattomasti levinneiden vieraiden kasvien lisäksi tuotiin linnoituksiin ja linnoitus-yhdyskuntiin myös tarkoituksellisesti monenlaisia yrtti-, lääke- ja koristekasveja. Polemokorit ovat voineet suotuisissa olosuhteissa säilyä ja kasvaa vielä jopa satoja vuosia sen jälkeenkin, kun itse varuskunnat ja niihin liittyneet yhdyskunnat ovat tyhjentyneet sotilaista ja siviiliasutuksesta. Tämä pätee myös Kotkan Ruotsinsalmi-Kyminlinna-kaksoislinnoitukseen.

Ruotsinsalmen merilinnoituksen ja Kyminlinnan maalinnoituksen alueen venäläisperäisistä tulokaskasveista yleisimpiä ovat harmio (*Berteroa incana*), keltakynsimö (*Draba nemorosa*), koiranheinä (*Dactylis glomerata*) ja sinisavikka (*Chenopodium glaucum*). Näistä harmiota pidetään maanlaajuisestikin tyypillisimpänä venäläiseen sotaväkeen liittyvänä tulokaslajina. ”Kasakan jalanjäljeksi” kutsuttua lajia esiintyy käytännössä kaikkialla, missä on joskus sijainnut venäläinen linnoitus tai varuskunta. Ruotsinsalmen ja Kyminlinnan linnoitusalueilla harmio kasvaa niin Kotkansaarella, Kyminlinnassa, Hallassa kuin Tiutisessakin. »

”Kasakan jalanjäljeksi” kutsuttua lajia esiintyy käytännössä kaikkialla, missä on joskus sijainnut venäläinen linnoitus tai varuskunta.”

Keltamo (*Chelidonium majus*).

Kuva: Karelj, Wikimedia commons, Public domain.

Keltakynsimöstä on havaintoja Kotkansaareltä Ruotsinsalmen yhdyskunnan asuinalueen liepeiltä ja Fort Katarinasta sekä Varissaaren Fort Elisabetin ja Kukourin Fort Slavan saarilinnoituksista. Jo vanhastaan rehukasvina tunnettu koiranheinä on tyypillinen linnoituskasvi myös maamme rajojen ulkopuolella, mistä sitä tunnetaan Venäjän lisäksi myös Latviasta, Virosta ja Ruotsista. Kotkan alueella koiranheinää kasvaa Fort Katarinan ja Kyminlinnan lisäksi myös saarilinnakkeissa Fort Slavassa, Fort Elisabetissa sekä Hallassa ja Tiutisessa.

Sinisavikkaan kasvupaikat Kotkassa liittyvät pääosin linnoituskohteisiin. Polemokorista on havaintoja niin Kukourista, Hallasta kuin Kotkansaareltakin. Tuorein sinisavikkaan esiintymä havaittiin Kotkansaaren Katariinan Meripuistoa rakennettaessa vuonna 2006. Tuolloin tulevalle puistoalueelle oli levitetty Kotkan Toriparkin työmaalta ylös kaivettua savea, jossa parisataa vuotta levänneet savikkaan siemenet rupesivat itämään ja paikalle kasvoi runsas sinisavikkakasvusto. Myöhemmin se on kadonnut alueelle kylvetyn uuden puistonurmen tieltä.

”Parisataa vuotta levänneet savikkaan siemenet rupesivat itämään ja paikalle kasvoi runsas sinisavikkakasvusto.”

Yrtti-, lääke- ja koristekasveiksi luokiteltavia polemo-ko-
reja tunnetaan kaksoislinnoituksen alueelta ainoastaan
Kotkansaarelta ja Kyminlinnasta. Niistä keltamoa (*Che-
lidonium majus*), pukinpartaa (*Tragopogon pratensis*) ja
hullukaalia (*Hyoscyamus niger*) kasvaa niin meri- kuin
maalinnoituksessakin, mutta ruttojuuresta (*Petasites
hybridus*) on toistaiseksi havaintoja ainoastaan Hovin-
saarelta Kyminlinnan alueelta. Tulokaskasveista keltamo
ja ruttojuuri ovat vanhoja lääkekasveja, joita on käytet-
ty myös koristekasveina. Pukinpartaa on puolestaan
hyödynnetty niin ravintona kuin lääkkeenäkin. Myös
myrkyllistä hullukaaliakin on käytetty aikoinaan lääke-
kasvina.

On hyvin mahdollista, että lääkeyrtit ja -kasvit ovat alun
alkaen peräisin kaksoislinnoituksen kahden sotilas-
sairaalan yrttipuutarhoista. Koriste- ja hyötykasveja ovat
linnoitukseen tuoneet epäilemättä myös Ruotsinsalmen
siviiliasukkaat, jotka viljelivät asuintonteilla pieniä
puutarhojaan ja kasvimaitaan. Linnoituksen menetettyä
sotilaallisen merkityksensä se vähitellen autioitui ja
sen puu- ja kasvitarhojen kasvisto pääsi villiintymään.
Nykyisin Ruotsinsalmen linnoituskauden aikaisista
polemokokorikannoista on jäljellä enää vain rippeitä,
minkä vuoksi niiden säilymisen varmistaminen on
ensisijaisen tärkeää muun muassa linnoituslaitteiden
korjaus- ja kunnostustöitä ja niihin liittyvää
maankäyttöä suunniteltaessa ja toteutettaessa. **T**

LÄHTEET

Hamari, Risto 2008. Linnoitukset kasvien elinympäristönä.
Luonto linnoituksessa.

Hamari, Risto 2009. Vallien valloittajat. Kuvaus Aleksandr
Suvorovin ketjun polemokoreista ja muista linnoituskasveista.
Kotka.

Hamari, Risto 2010. Kasvillisuusinventointi Katariinassa 2010.

Hering, Frank 2001–2004. Ruotsinsalmen merilinnoituskasviston
inventointi 2001–2004.

Harjunpää, Kaisu 1978. Kaupunkiyhdyskunnan synty ja sen
väestö. Ruotsinsalmen merilinnoitus 1790–1855. Kymenlaakson
museon julkaisuja no 1. Myllykoski.

Ihatsu, Sanna 2013. Fort Katariina, alalinnake. Kuntoarvio ja
toimenpiteet. 10.4.2013. CasaCo Studio Oy.

Summanen, Eeva (toim.) 2008. Luonto linnoituksessa.
Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 31. Kotka.

**“Nykyisin Ruotsinsalmen
linnoituskauden aikaisista
polemokokorikannoista
on jäljellä enää
rippeitä.”**

Ruttojuuri (*Petasites hybridus*).

Kuva: Richard Bartz, Munich aka Makro Freak, Wikimedia commons, CC BY-SA.

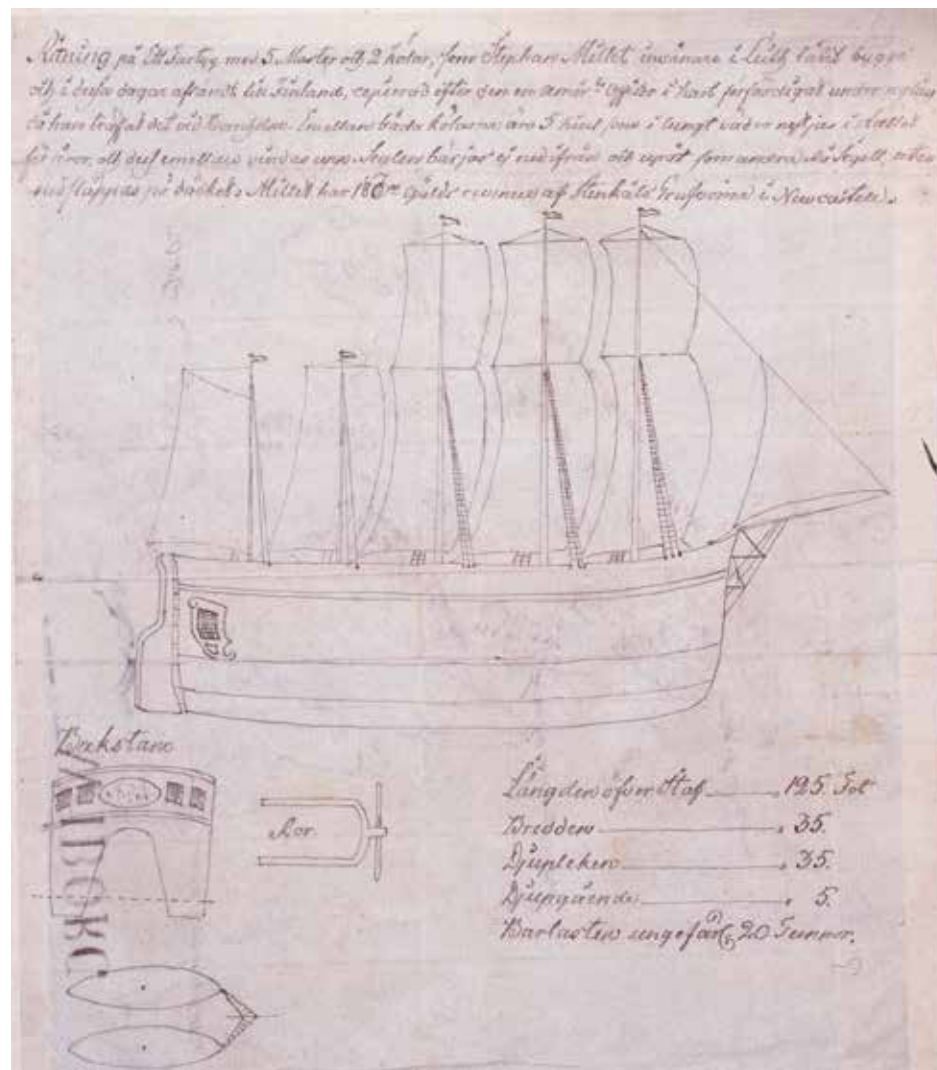
THE EXPERIMENT OF LEITH - KUSTAA III:N IHMISKÄYTTÖINEN SIIPIRATASALUS

Ruotsinsalmen toisen meritaistelun aattona, heinäkuun alussa vuonna 1790, eräs hyvin erikoinen alus eteni eteläisellä Itämerellä kohti itäistä Suomenlahtea. Kyseessä oli Kustaa III:n tilaama katamaraani eli kaksirunkoalus The Experiment of Leith, jonka oli rakennuttanut skotlantilainen, Leithissä vaikuttanut insinööri ja pankkiiri Patrick Miller (1731–1815). Aluksen erikoisuus oli epätavallisen rungon lisäksi se, että siinä oli siipirattaat, jotka voitiin nostaa ja laskea rungon sisään. Viittä siipiratasta pyöritti aluksen miehistö. Rattaat olivat aluksen voimanlähde tyynellä ja vastatuulella. Aluksen nopeudeksi luvattiin 4–5 mailia tunnissa. Mastoja oli viisi, aluksen pituus oli noin 37 metriä ja syväys vain 1,5 metriä. Alus tuli toimeen pienellä miehistöllä ja sen purjeet voitiin laskea kannelta pudottamalla.

Kymenlaakson historialliset kartat -kokoelma (Kyhika) sisältää luonnosmaisen kartan Ruotsin ja Venäjän laivastojen asemista Viipurinlahdella. Kartan kääntöpuolella on, voi sanoa yllättäen, luonnos The Experiment of Leithistä. Koska se on kääntöpuolella, »

Mikko Huhtamies

Mikko Huhtamies on merihistoriaan erikoistunut dosentti Helsingin yliopistossa. Hänen erikoisalaansa ovat saaristolaivasto, haaksirikot ja hylkypelastus sekä Itämeren merenkulku keskiajalta 1800-luvun alkuun.

Luonnospirros The Experiment of Leithistä.

Kuva: SE/KrA/0425/17/335. Krigsarkivet, Tukholma.

on se jäänyt vaille huomiota, eikä sitä ole tätä ennen julkaistu missään. Luonnos on siinä olevan tekstin mukaan erään tuntemattomaksi jääneen ”meriupseerin kiireellä piirtämä kuva kaksikölisestä aluksesta, joka tavattiin Bornholmin luona merellä”, kuten kuvan yhteydessä lukee. Aluksessa oli ”laskettavat pyörät, joita käytettiin tyvenessä airojen sijasta”. Kun alus kohdattiin merellä, on se liikkunut hitaasti eteenpäin tai ollut kokonaan pysähdyksissä. Vaikuttaa siltä, että tiedot, jotka luonnokseen on merkitty, on saatu huutoetäisyydeltä. Aluksen tekijää kysyttäessä on vastaus kuultu väärin: ”Stephan Millet”. Muut tiedot ovat oikein. Alus on piirretty oikein, kaksi taaempaa mastoa muita matalampina.

The Experiment of Leith oli kokeellinen prototyyppi. Sen matka Leithistä Ruotsinsalmeen voidaan nähdä pikemminkin testinä kuin todellisena aikomuksena saada alus mukaan meritaisteluun. Tähän viittaa sekin, ettei aluksessa ollut tykkejä. The Experiment of Leithillä oli testauksen lisäksi toinenkin tarkoitus: sen pohjalta oli aikomus suunnitella kolmikerroksinen sota-alus ja katamaraani Sjöspöket, joka tosin ei koskaan valmistunut.

Katamaraanilla oli etunsa, joista kuningas kaikesta päätellen oli tietoinen. Kustaa III ymmärsi matalakulkuisen aluksen soveltuvuuden Suomen saaristoon, ja erityisesti juuri matalan itäisen Suomenlahden ja Ruotsinsalmen maisemiin, jossa Ruotsin merivoimien strateginen painopiste oli ollut käytännössä Pietarin perustamisen jälkeen eli koko 1700-luvun ajan. Katamaraanissa oli pieni vedenvastus ja se oli periaatteessa siksi nopea. Se pystyi ainakin teoriassa liikkumaan ilman tuulta tai

vastatuuleen saaristossa, jossa tuuliolot olivat tunnetusti oikukkaat. Sen telakointi oli helppoa, koska se pysyi tukevasti kahden rungon varassa pystyssä. Ehkä kuninkaan mielessä välkkyi jopa mahdollisuus käyttää sitä hyökkäyksessä matalalla Nevan reitillä.

Siipirattaiden käytöllä oli Millerin mukaan merkittäviä seurauksia. Hän toteaa, että aluksen matalan syväyksen ansiosta ”kaikki maailman rannikot muuttuvat satamaksi ja siipirattaiden ansiosta alus pääsee aina irti vaarallisesta rannikosta”. Tässä hän osoittaa kaksi aikakauden merenkululle tunnusomaista piirrettä: Merikauppa oli rajattu kaupunkeihin, mikä merkitsi tullimaksuja ja kauppasaartoja, joita tällaisen aluksen avulla olisi mahdollista kiertää. Myös puheet rannikon vaarallisuudesta olivat tosiasia, sillä huonosti tuuleen nouseva purjelaiva oli suurimmassa vaarassa, kun rannikko oli lähellä suojanpuolella.

Laiva ei koskaan ehtinyt mukaan Ruotsinsalmen taisteluun ja se ohjattiin Ruotsinsalmen sijasta Tukholmaan, jonne se jäi. Alus oli Skeppsholmenin laiturissa, kunnes se upotettiin täyttemaaksi erään laiturin rakennustöiden yhteydessä.

The Experiment of Leith ihmiskäyttöisine siipirattaineen oli alus suuren murroskauden kynnyksellä. Vain parin vuosikymmenen päässä oli höyrykoneen käyttöönotto jopa valtamerilaivoissa. Alus oli edellä aikaansa, mutta siitä puuttui se, mikä siinä kuviteltiin olevan: toimiva voimanlähde, moottori. Ihmisvoimin raskasta alusta ei saatu liikkumaan kunnolla edes tyynessä, puhumattakaan pitkää matkaa Ruotsinsalmeen. **T**

***”Kaikki maailman rannikot
muuttuvat satamaksi ja
siipirattaiden ansiosta alus
pääsee aina irti
vaarallisesta rannikosta.”***

LÄHTEET

Arkistolähteet

Krigsarkivet, Tukholma
SE/KrA/0425/17/335.
LEITHtuk_kra_g3;02.

Royal Society, Lontoo
Manuscript EL/P1/34a.

Kirjallisuus

Hjulhammar, Marcus 2014. Det skotska fartyget Experiment of Leith och Sverige. Forum Navale 70.

Miller, Patrick 1825. A Short Narrative of Facts Relative to the Invention and Practice of Steam-Navigation by The Late Patrick Miller, Esq. Of Dalswinton. Drawn up by his Eldest son Patrick Miller. Esq. From the Edinburgh Philosophical Journal.

SOTAREPORTTERI, TAITEILIJA JOHAN TIETRICH SCHOULTZ – KUSTAAN SOTIEN SILMINNÄKIJÄ

Johan Tietrich Schoultz (1754–1807) syntyi Uppsalan alueella Simtunassa ja liittyi armeijaan vuonna 1776. Tätä ennen hän oli todennäköisesti toiminut maalarinkisällinä. Armeijassa Schoultz koulutettiin piirtämään marssi- ja tiedustelukarttoja. Vuonna 1786 hänet ylennettiin korpraaliksi ja 1788 hän sai komennuksen kaleeriin nimeltä Kalmar siirtyen seuraavana vuonna kaleeriin Svärdsorden. Schoultz toimi vuonna 1790 tykkijunkkarina Seraphimsordenissa, jonka mukana hän osallistui Haminan ja Viipurin taisteluihin sekä toiseen Ruotsinsalmen taisteluun. Schoultz erosi armeijan palveluksesta sairauden vuoksi vuonna 1793 ja kuoli Perniössä 1807.

Schoultz toimi piirtävänä sotareportterina. Ensimmäisestä Ruotsinsalmen taistelusta on säilynyt kolme Schoultzin siitä maalaamaa taideteosta. Jonas Berg on esitellyt näitä julkaisussa Forum navale, 1968, No 24. Toinen erinomainen esittely aiheesta on Stig Jäger-skiöldin Ruotsinsalmi, Kustaa III:n meritaistelut 1788–1790, vuodelta 1990.

Jonas Bergin mukaan 9.7.1790 käydystä taistelusta tunnetaan kolme öljymaalausta ja yksi seepiamaalaus, joissa kuvakulma on vasemmalta, kaksi öljymaalausta pohjoisesta ja guassi etelästä. Seuraavan päivän, eli 10.7.1790 taistelusta, Schoultz maalasi neljä öljymaalausta ja tussilaveerauksen. Schoultzin maalauksiin voi tutustua europeana.eu-sivustolla, jonne on kerätty eurooppalaista kulttuuriperintöä helposti saataville. Tosin kaikkia Schoultzin maalauksia sivustolla ei ole.

Teoksista ehkä tunnetuin ja dramaattisin on taistelun alusta vuonna 1792 maalattu kuva, jossa räjähdys nostavat ilmaan pieniä ihmisparkoja. Historiallisesti palkitsevimpia ovat versiot, joihin Schoultz on lisännyt selvittäviä numeroita ja kirjaimia viittaamaan muun muassa paikannimiin, ilmansuuntiin ja veneiden nimiin.

Maalattuaan tuoreeltaan 1700-luvun lopun sotapahtumia Schoultz tuli niistä tunnetuksi. Kustaa IV Adolf ja Kaarle XIII omistivat useita kymmeniä teoksia ja myöhemmin Schoultz maalasi tilaustyönä amiraali

Mirkka Kallio

FM Mirkka Kallio toimii amanuenssina Kymenlaakson museossa. Hänen alaansa ovat taidenäyttelyt ja kaupungin taidekokoelman hoitaminen.

Baltzar Bogislaus von Platenille 15 kopiota. Ruotsissa olevat Schoultzin taideteokset luettelointiin vuonna 1932. Silloin todettiin, että 82 luetteloidusta teoksesta 78 käsitteli Kustaan sotia. »

“Teoksista ehkä tunnetuin ja dramaattisin on taistelun alusta vuonna 1792 maalattu kuva, jossa räjähdys nostavat ilmaan pieniä ihmisparkoja.”

Ruotsinsalmen toisen taistelun myöhempi vaihe. Yltynyt tuuli on kasannut venäläislaivoja rykelmäksi maalauksen keskelle. Vasemmalla ovat ruotsalaiset alukset Alexander, Thorborg, Ingeborg, Starkotter ja Styrbjörn. Niiden edessä shebekki Proserpina. Savupilvien keskellä on fregatti Nikolai kyljellään.

J. T. Schoultz: Slaget vid Svensksund den 9 juli 1790.

Kuva: Nationalmuseum, Tukholma.

KOHTALONA RUOTSINSALMI

Unohdetut tarinat nousevat pintaan. Piiposliinista valmistettu teekannu tuo esiin sotalaivan hierarkian. Venäläisen St. Nikolain hylystä nostettu Leeds-keramiikkaa oleva kannu on selvästi päällystön käyttöön tarkoitettu, kun taas miehistö joutui tyytymään koruttomiin, lähinnä puusta valmistettuihin välineisiin.

Kuva: Mikko Hovi, Merikeskus Vellamo.

Kesäkuussa 2020 avattava Kohtalona Ruotsinsalmi -näyttely kertoo nykyisen Kotkan edustalla käydyn Itämeren merkittävimmän meritaistelun ja sen jälkeen rakennetun linnoituskaupungin tarinan ennennäkemättömällä tavalla.

Rajaseudun pikkupitäjä toimi Venäjän ja Ruotsin suurvaltojen taistelun näyttämönä. Merenpohjaan vaipuneet tuhannet sotilaat, hyvin säilyneet hylät ja kukoistava merilinnoitus – 1790-luvun ihmiskohtalot heräävät eloon. Unohdetut tarinat nousevat pintaan ja heijastuvat myös tähän päivään.

Kohtalona Ruotsinsalmi -näyttely tuo uusia näkymiä niin suomalaisten, ruotsalaisten kuin venäläistenkin kohtaloihin Kustaan sodassa ja sen jälkeisissä rauhan ajoissa sekä melskeissä. Historia avautuu inhimillisellä tavalla eteemme, kun valokuvaaja Elina Simosen ottamat historiallisten henkilöiden modernit potretit katsovat näyttelykävijää silmiin. Kaukana historiassa olevan sodan eri osapuolten kautta tarjoutuu mahdollisuus ymmärtää paremmin myös nykypäivän monimutkaisia konflikteja. Mitkä syyt saivat tai pakottivat ihmiset kohti Ruotsinsalmea – meritaistelua tai linnoitusta.

Uusi teknologia tuo Ruotsinsalmen toisen meritaistelun ja sen jälkeen rakennetun Ruotsinsalmen linnoituksen elämän esiin siten, ettei se jätä ketään kylmäksi. Sodan raadollisuus vyöryy kymmenmetrisenä virtuaalielämyksenä ympärillesi antaen hylitystä löytyneille henkilökohtaisille esineille surumielisen sävyn. Jo tuhoutunut linnoituskaupunki kasvaa eteesi »

Puusta veistetty koristereliefin osa. 1700-luvulla sotalaivojen ulkomuotoa ei vielä määritellyt vain käytännöllisyyden estetiikka. Keulakuvan lisäksi saaristofregatti St. Nikolaita koristivat lukuisat, kirkkain värein maalatut ihmis-, eläin- ja kasviaiheiset reliefit.

Kuva: Mikko Hovi. Merikeskus Vellamo.

interaktiivisen pienoismallin havainnollistamana ja meren peittämät hylt tuodaan taiteen ja teknologian keinoin meidän kaikkien nähtäville.

Kohtalona Ruotsinsalmi avautuu yleisölle 9.6.2020 Merikeskus Vellamossa Kotkassa. Näyttelyn tuottavat Kymenlaakson museo ja Suomen merimuseo. Näyttelytuotantoa ovat tukeneet Alfred Kordelinin säätiö, Jane ja Aatos Erkon säätiö sekä Googlen Haminan palvelinkeskus. Digitaalisia palveluita on kehitetty Suomen Kulttuurirahaston Museovisio-rahoituksella. **T**

KOHTALONA RUOTSINSALMI MERIKESKUS VELLAMOSSA 9.6.2020–

FAKTA

Kymenlaakson museossa vuonna 2020 avautuvat näyttelyt:

- Kohtalona Ruotsinsalmi 9.6.2020–
- Maaria Märkälä: Tähtiyö 5.6.–30.8.2020
- Tommi Mattila ja Annuska Hannula: Maasta tullut 10.9.–29.11.2020
- Niina Mantsinen 10.12.2020–1.3.2021

Mosaiikin pienoisenäyttelyt:

- Kerro meille!, kesä 2020–
- Varissaari, syksy 2020–
- Parsi ja paikkaa, syksy 2020–
- Katariinan kaupunginosa, syksy 2020–

KUINKA NIKOLAIN HATTU SAI TAKAISIN KORKEAN KUPUNSA

Kesäkuussa 1977 pidetyn meriarkeologisen tutkimusleirin aikana nostettiin St. Nikolain hylystä leveälierinen hattu. Se on valmistettu huovutetusta villasta ja siinä on pyöreälakinen korkea kupu. Lierin alapuoli on kantattu punotulla nauhalla. Kyseessä on mitä ilmeisimmin leveälierinen meriupseerin hattu, jonka reunoja on kiertänyt kullankvärinen nauha ja jonka lieri on käännetty edestä ja takaa ylöspäin.

Hattu ”löydettiin” uudestaan vuonna 2017 tehtäessä Ruotsinsalmi-näyttelyn esinevalintoja Museoviraston keskusvarastosta Orimattilasta. Löydettyäessä se oli lähes tunnistamaton pölysevä ruosteenruskea kasa, mutta kuitenkin niin kiinnostava, että se päätettiin konservoida näyttelyyn. »

Ulla Klemelä

Ulla Klemelä on työskennellyt konservaattorina Museovirastossa, Kymenlaakson maakuntamuseossa, Suomen merimuseossa sekä yksityisyrittäjänä 1977–2019. Lisäksi hän on toiminut alan opettajana. Merimuseossa hän vastasi meriarkeologisen aineiston konservoinnista, ja oli lisäksi tärkeässä roolissa muun muassa museolaivojen Tarmo, Kemi ja Haapasaari kunnostustöiden suunnittelun ja dokumentoinnin kehittämisessä.

Hattu ennen konservointia.

Kuva: Ulla Klemelä, Museovirasto.

Hattu konservoinnin aikana.

Kuva: Ulla Klemelä, Museovirasto.

Tiiviiksi huovutettu villakuitu kestää melko hyvin meriveden vaikutuksia. Veden mukana materiaaliin kuitenkin imeytyy meriveden suoloja ja esineen ympärillä olleiden esineiden hajoamistuotteita, kuten erilaisia rautayhdisteitä. Nämä sekä huovan kastuminen heikentävät materiaalin mekaanista kestävyyttä.

Jostain syystä St. Nikolain hylystä nostettua hattua ei noston jälkeen konservoitu, vaan se oli kuivunut konservointilaboratoriossa ilman, että sille oli tehty mitään tarvittavia toimenpiteitä. Huopaan imeytyneet vieraat aineet olivat kovettuneet huovan pinnalle paikoitellen lähes liukenemattomiksi ruoste- ja suolatahroiksi. Kuivunut huopa oli kovaa ja haurasta, hatussa oli useita repeämiä ja siitä puuttui paloja. Kupu oli painunut sisäänpäin. Lieriä kiertävästä nauhasta oli jäljellä pieni pala ja sen päällä oleva ”koristeosa”.

Koska käytössä ei ole ollut nostonaikaisia kuvia eikä dokumentteja, emme voi sanoa, mitkä vaurioista ovat syntyneet ennen esineen nostoa, mitkä noston yhteydessä ja mitkä noston jälkeisen säilytyksen aikana.

Jotta hatun konservointi olisi ollut mahdollista, oli huopa ensin kauttaaltaan kastettava. Hattu upotettiin tukikehikon avulla puhtaaseen vesijohtoveteen, jossa se sai olla useita kuukausia. Näin vesiliukoisista suoloista syntyneet tahrat ja osa irtonaisesta ruosteesta saatiin vedessä poistettua. Kovettuneen ruosteen krustin ja huopaan imeytyneiden raudan korroosiotuotteiden poistamista varten hattu laitettiin useiksi kuukausiksi veteen, johon oli lisätty rautayhdisteitä hajottavaa kemikaalia. Kemiallisen puhdistamisen jälkeen kemikaalijäämät poistettiin liottamalla hattua puhtaassa vesijohtovedessä. »

***“Hatun konservointi aloitettiin
syksyllä 2017 ja valmiiksi
se saatiin syksyllä 2018.”***

Kastelun ja puhdistamisen jälkeen hattu muotoiltiin. Kuivaamisen ajaksi se tuettiin tukevalla hyönteisverkolla, jonka läpi kosteus pääsi haihtumaan tasaisesti joka suuntaan. Jotta hatun kupu saatiin nostettua alkuperäiseen muotoonsa, täytettiin se verkosta valmistetuilla rullilla.

Muotoilun ja tukemisen jälkeen hattu laitettiin kuivumaan pakastarkkuun -8 °C lämpötilaan. Pakastimessa oli tuuletin, joka siirsi huovasta haihtuvan kosteuden vettä sitovaan silikageeliin. Hatun kuivumista seurattiin punnitsemalla se viikoittain. Kun paino ei enää laskenut, oli hattu kuiva.

Kun hattu oli kuiva, vielä jäljellä oleva irtoava ruoste poistettiin mekaanisesti. Ennen kemiallista puhdistamista irrotettu koristenauha vahvistettiin ompelemalla se tukikankaalle ja sen jälkeen se kiinnitettiin liimaamalla alkuperäiselle paikalleen reunanauhan päälle. Kuvussa ollut lähes irtonainen pala tuettiin alapuolelta nahkapaikalla.

Kun on kysymyksessä näin hauras ja vaurioitunut esine, on sen oikea säilytys ja käsittely tärkeää esineen säilymistä takuun. Sen takia hatulle tehtiin alusta, jonka avulla sitä voi siirtää. Hatulle tehtiin myös oma laatikko, jossa sitä säilytetään aina silloin, kun se ei ole yleisön nähtävillä.

Hatun konservointi aloitettiin syksyllä 2017 ja valmiiksi se saatiin syksyllä 2018. Hattu on edelleen ruosteenruskea ja kirjava, siinä on useita repeämiä ja siitä puuttuu paloja. Huopa on niin haurasta ja kovaa, ettei lieriä voi enää nostaa ylös siihen asentoon, jossa se on ollut hatun ollessa käytössä. Kaikista näistä vaurioista huolimatta esine on kuitenkin tulkittavissa komeaksi lierihatuksi, eikä puuttuvien osien restaurointia katsottu tarpeelliseksi. **T**

Hattu konservoinnin jälkeen.

Kuva: Ilari Järvinen, Museovirasto.

LAAJAKULMA

VÄLÄHDYKSIÄ KYMENLAAKSON MUSEON KUVA-ARKISTOSTA

RUOTSINSALMEN LINNOITUS

Ruotsinsalmen merilinnoitus tunnetaan suomalaisessa historiakuvassa heikosti – sitä ei esimerkiksi juurikaan käsitellä Suomen historian yleisesityksissä. Parhaimmillaan noin 10 000 asukkaan linnoitusyhteisö oli kuitenkin kooltaan toiseksi suurin asutuskeskus Turun jälkeen, kun tarkastellaan Nyky-Suomen aluetta 1800-luvun alussa. Linnoituksen jäänteitä on edelleen näkyvissä Kotkansaarella ja joillakin sen pienillä lähisaarilla.

Vesa Alén

FM Vesa Alén on Kymenlaakson museon kokoelmista vastaava intendentti.

Fort Elisabet sijaitsee Varissaaressa, lyhyen venematkan päässä Sapokan pienvenesatamasta. Saareen kulkee kesäisin ”tuuri” eli säännöllinen yhteysveneliikenne. Keisarinna Elisabetin mukaan nimetty linnoitus rakennettiin kahdelle pienelle saarelle, jotka yhdistettiin tykkitiellä. Saaressa oli linnoituslaitteiden lisäksi muun muassa pieni kasarmirakennus. Varissaaressa on myös ravintola ja kaksi toisen maailmansodan aikaista tykkiasemaa. Ruotsinsalmen meritaisteluista peräisin olevia hylynosia sisältävät, 1960-luvulla rakennetut vajat odottavat purkamista ja korvaamista uudella näyttelypaviljongilla. Kävijää auttavat infotaulut, joissa on perustietoa muinaisjäännöksistä.

Kuva: Marita Kyyri, Kymenlaakson museo.

Fort Slavan tehtävänä oli yhdessä Fort Elisabetin kanssa tulellaan sulkea lännestä ja etelästä Ruotsinsalmeen johtavat väylät. Pienessä Kukourin saarella sijaitseva linnoitus oli alkuaan symmetrinen pyöreä varustus, josta saattoi ampua joka puolelle ympäröivää merialuetta. Linnoituksessa oli yhteensä 44 tykkiä. Fort Slavan menetettyä sotilaallisen merkityksensä sitä käytettiin vankilana, jossa pidettiin vankeina muun muassa vuoden 1825 dekabristikapinasta tuomittuja venäläisiä upseereita. Linnoituksen muurattuja rakenteita on osin restauroitu ja porttirakennusta esittävä ennallistus antaa viitteellisen käsityksen siitä, miltä linnoitus on aikoinaan näyttänyt.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Fort Katarinan rauniot sijaitsivat yhdessä Kotkan suosituimmista puistoista, Katarina-meripuistossa. Puiston paikalla oli vielä 2000-luvun alussa kaupungin öljysatama. Linnoituksen rauniot tuhoutuivat pahoin öljysataman toiminta-aikana, mutta viime vuosina niitä on restauroitu. Kuvassa on työn alla alalinnakkeen eskarppimuuri. Fort Katarinaan kuului ylä- ja alalinnituksen lisäksi aivan rannan tuntumassa oleva patteri Katarina, joka sekin on ennallistettu.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Kyminlinna on Ruotsinsalmen merilinnoituksen sisarlinnoitus, jonka tehtävänä oli sulkea Suuri Rantatie. Pinta-alaltaan huomattavan laajan kaponieerilinnoituksen vallit näkyvät edelleen valtatie 7:n käyttäjille, tosin ulkovarustuksia on jäänyt valtatie ja linnoitusta idästä viistävän rautatien alle. Viime vuosina valleja ja muureja on restauroitu. Linnoituksen rakentaminen alkoi vuonna 1803 ja se oli vielä keskeneräinen, kun Haminan rauhansopimus vuonna 1809 siirsi Venäjän rajan Pohjanlahteen ja teki sekä Kyminlinnasta että merilinnoituksesta sijainniltaan vanhentuneita. Venäjän sotavoimien lisäksi linnoitus on palvellut muun muassa punaisten koulutuskeskuksena vuonna 1918, punavankien kokoamispaikkana, Venäjän vallankumousta paenneiden majoituspaikkana ja Suomen puolustusvoimien varuskuntana. Tällä hetkellä linnoitusalueelle etsitään uutta käyttöä.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Ruotsinsalmen merilinnoituksen näkyvin tunnus oli Pookinmäelle rakennettu majakka. Brittiläinen laivasto-osasto räjäytti majakan, kuten muutkin linnoituksen kivirakennukset, Krimin sodassa vuonna 1855. Graniitista muurattu jalustaosa on restauroitu ja sen päälle on rakennettu näköalatasanne. Sieltä on erinomainen näköala merialueelle, jossa Ruotsin ja Venäjän saaristolaivastot ottivat yhteen vuosina 1789 ja 1790.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Pyhän Nikolaoksen kirkko on ainoa merkittävä kivirakennus, joka selvisi ehjänä Ruotsinsalmen merilinnoituksen hävityksestä vuonna 1855. Se on myös yksi Suomen rakennustaiteellisesti merkittävimpiä ortodoksisia kirkkoja. Itse rakennuksen lisäksi seurakunnalla on historiallisesti huomattavan arvokkaita kirkkotekstiilejä ja muita jumalanpalvelukseen liittyviä esineitä. Kirkon takana on linnoituksen aikainen pieni hautausmaa.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Länneä Kotkansaarelle saavuttaessa tie ohittaa matalan punatiilirakenteen, redutti Kotkan. Redutin ulkovarustukset ovat tuhoutuneet, mutta keskusosa on ennallistettu. Samalla se on saanut omaperäisen uuden käyttötarkoituksen Kotkan kansalliseen kaupunkipuistoon kuuluvana yrttipuutarhana.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Sekä Venäjän saaristolaivaston että merilinnoituksen pääaseita olivat suusta ladattavat tykit. Tykkien piti olla käytettävissä oikeaan aikaan oikeassa paikassa ja kaikki muu palveli tätä tarvetta: laivat, redutit, sairaalat, kasarmit, telakat, korpputehtaat... Myös ruutia tarvittiin suuria määriä. Ruudin piti pysyä kuivana, eikä se saanut syttyä tahattomasti. Jos näin pääsi kuitenkin käymään, ruutivaraston tuli sijaita siten, ettei ruudin räjähtäminen aiheuttaisi kohtuutonta tuhoa lähiympäristölle. Huolellisesti suunniteltuja ruutikellareita olikin siroteltu lukuisiin harkittuihin paikkoihin eri puolille merilinnoitusta. Kaksi kellareista on säästynyt nykypäivään suurin piirtein alkuperäisessä hahmossaan. Toinen kellareista on rautatiealueella, mutta toinen sijaitsee näkyvällä paikalla Katariinan meripuistoon vievän tien varrella.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Merilinnoitus ei ollut pelkästään joukko puolustusvarustuksia: siihen kuului myös suuri määrä huoltoon ja asumiseen liittyviä rakennuksia sekä näitä kaikkia eri osasia yhdistävä tieverkko. Suurehkon kaupungin kokoisessa yhdyskunnassa liikenne oli vilkasta ja tiet siten kuormitettuja, joten osa teistä oli kivetty. Kotkan nykyisessä katuverkossa ei ole enää jälkeäkään linnoituksen alkuperäisistä teistä, mutta pienen katkelman kivetystä tiestä voi löytää Sibeliuksenpuiston pohjoislaidalta.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

MAAKUNTAMUSEOSTA VASTUUMUSEOKSI

Löytyisikö naapurustostasi raivaamista kaipaavaa aidanviertä? Haluaisitko hoitaa linnoitusrauniota? Sitoutuisitko pitämään kunnossa kaivoa tai kellaria? Kiinnostaisiko sinua vanhan rakennuksen korjaaminen? Tai olisitko innostunut tallentamaan tapoja ja tarinoita? Kaikkea tätä ja paljon muuta voit tehdä yhteistyössä Kymenlaakson museon kanssa.

Uusi museolaki astui voimaan 1.1.2020, ja sen myötä maakuntamuseoista tuli alueellisia vastuumuseoita. Samalla tästä toiminnasta tuli lakisäätteistä ja rahoituspohjakin muuttui. Uudistuksen tavoitteena on saada Suomen jokaiseen maakuntaan kattavat alueelliset museopalvelut. Aluevastuumuseoiden lakisäätteisiin tehtäviin kuuluvat museotoiminnan edistämistehtävä, kulttuuriympäristötehtävä ja alueellinen taidemuseotehtävä. Kymenlaakson museo otti hoitaakseen näistä kolmesta tehtävästä kaksi: kulttuuriympäristötehtävän ja museotoiminnan edistämistehtävän. Kolmannen eli alueellisen taidemuseotehtävän Kymenlaaksossa hoitaa entiseen tapaan Etelä-Karjalan museo Lappeenrannassa.

KUOPISTA KATOILLE

Kulttuuriympäristötehtävä pitää sisällään viranomais-toiminnot niin rakennetun kulttuuriympäristön kuin arkeologiankin osalta. Museo toimii myös ohjaajana erilaisissa korjaushankkeissa. Rakennuksiin ja arkeologiaan liittyvän neuvonta- ja ohjaustyön kautta museo on yhteydessä asukkaisiin ympäri maakuntaa. Jatkossa tavoitteena on vahvistaa museon osaamista perinteisen rakentamisen lisäksi moderniin rakennusperintöön liittyen. Myös tiedon avaaminen digitaalisesti kaikkien katsottavaksi, jaettavaksi ja hyödynnettäväksi avaa uusia mahdollisuuksia.

Uudistukset toivat mukanaan suuren muutoksen arkeologin toimenkuvaan ja tehtäviin. Kun arkeologin työ on aiemmin ollut varsin kenttätöypainotteista Museoviraston hoitaessa arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvän viranomaistyön lausuntoineen ja viranomaisneuvotteluneen, siirtyivät mainitut työtehtävät nyt Kymenlaakson museolle. Museo tekee edelleen myös maasto- ja tarkastuskäyntejä arkeologisille kohteille erilaisiin maan- »

Uusia muinaisjäännöksiä löytyy niin metsistä kuin taajama-alueiltakin ja niiden dokumentointi työllistää arkeologia vuosittain eri puolilla Kymenlaaksoa. Kuvassa kalliohakkauksia Kotkansaareltä Katariinan polun lähistöllä. Ne dokumentoitiin syksyllä 2019.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Kymenlaakson rakennuskulttuuri on rikasta ja pieniä helmiä löytyy ympäri maakuntaa. Kuvassa huvimaja 1800-luvulta.

Kuva: Kirsi Toivonen, Kymenlaakson museo.

Rakennuksen historiasta kertovia pintakerroksia saattaa paljastua korjaustöiden yhteydessä.

Kuva: Katariina Ruuska-Jauhijärvi, Kymenlaakson museo.

käyttöhankkeisiin liittyen. Arkeologin uusiin työtehtäviin kuuluu jatkossa valtakunnallisen muinaisjäännösrekisterin Kymenlaaksoa koskevien tietojen päivittäminen. Keskeisinä työtehtävinä säilyvät arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvä asiakaspalvelu, neuvonta, ohjaus ja tiedonvälitys.

Rakennetun kulttuuriympäristön viranomaistyyöstä Kymenlaakson museossa vastaa rakennustutkija. Hänen tehtäviinsä kuuluu muun muassa lausuntojen antaminen kaavoitus- ja rakennushankkeisiin, purkulupahakemuksiin sekä suojeltujen rakennuksien restaurointi- ja korjausprojekteihin. Lisäksi rakennustutkijalta saa tietoa rakennussuojelusta sekä rakennusten ja alueiden kulttuurihistoriasta.

Kymenlaakson museoon perustettiin uusi korjausrakentamiseen erikoistuneen tutkijan toimi tammikuussa 2020. Hänen työhönsä kuuluvat esimerkiksi erilaisten korjaushankkeiden ohjaus ja neuvonta sekä rakennusten korjausavustusten arviointi ja valvonta. Lisäksi tärkeä osa työtä on museon toiminnan ja yhteistyöverkoston kehittäminen, kuten korjausrakentamiseen liittyvien koulutusten järjestäminen sekä yhteistyö paikallisten oppilaitosten ja museoiden kanssa. »

YHDESSÄ YHTEISÖLLISESTI

Museotoiminnan edistämistehtävän tavoitteena on toimia kulttuuriperinnön asiantuntijana sekä kehittää ja edistää museotoimintaa, toimialan yhteistyötä ja kulttuuriperinnön tallentamista. Samalla hyödynnetään digitaalisuuden mahdollisuuksia viedä kulttuuriperintöä kaikkien saataville. Kymenlaaksossa toimii esimerkiksi paljon aktiivisia kyläyhdistyksiä, jotka vaalivat paikallisuutta. Perinteisen museotyön lisäksi tarkoituksena olisikin jalkautua entistä enemmän näiden yhteisöjen pariin.

Mitä museotoiminnan edistämistehtävän toimet voisivat käytännössä olla? Tarinakahviloiden järjestäminen olisi yksi mahdollisuus. Niissä voisi koota esimerkiksi paikkoihin, esineisiin tai valokuviiin liittyvää muistitietoa. Tuloksena syntyisi pop-up-näyttely tai vaikkapa kyläesite. Tärkeintä kuitenkin on, että toiminta ja sen lopputulos olisivat kunkin yhteisön omista tarpeista lähtevää ja omaa erikoislaatuisuutta esiin tuovaa. Hienoa olisi, jos tämän toiminnan avulla pystyttäisiin lisäämään yhteisöllisyyttä ja tietoisuutta oman alueen erityispiirteistä. **T**

KYMENLAAKSON MUSEON ALUEELLISESTA TOIMINNASTA VASTAAVAT:

Intendentti, alueelliset museopalvelut
Marja Salmijärvi, 040 350 6367

Arkeologi
Marita Kykyri, 040 716 2322

Rakennustutkija
Viivi Alajuuma, 040 643 1100

Korjausrakentamisen asiantuntija
Katariina Ruuska-Jauhijärvi, 040 668 9495

Sähköpostiosoitteet ovat muotoa
etunimi.sukunimi@kotka.fi

Oman kotiseudun historiaan liittyviä tietoja ja tarinoita voi koota esimerkiksi kävelykierroksella kerrottaviksi.

Kuva: Taina Vihra, Haminan kaupungin museot.

AUMANPOHJIEN JA NAURISHAUTOJEN JÄLJILLÄ

Kymenlaakson ammatilliset museot alkoivat vuonna 2012 pohtia yhteistyömuotojen kehittämistä kulttuuriympäristön – rakennetun kulttuuriympäristön ja arkeologisten kohteiden – saralla. Keskusteluissa todettiin muun muassa olevan tarpeellista lisätä tiedonvaihtoa museoiden kesken sekä myös museoiden ja paikallisten ihmisten välillä. Paikallistasolta löytyy paljon tärkeää tietoa kulttuuriympäristöstä, eikä se välttämättä tavoita Kymenlaakson museota. Lisäksi maanomistajat ja paikkakuntalaiset kokevat usein helpommaksi ottaa yhteyttä paikallismuseoon kuin Kymenlaakson museoon tai Museovirastoon, joiden tekemää kulttuuriympäristötyötä ja tekijöitä ei tunneta.

Tiedonvaihdon ja museoiden kulttuuriympäristötyön tunnettuuden lisäämiseksi Kymenlaakson museot alkoivat järjestää Röykkiöitä ja räystäslautoja – Kotikunnan kulttuuriympäristö tutuksi -tilaisuuksia. Niitä järjestettiin eri puolilla Kymenlaaksoa vuosina 2013–2018 ja parhaillaan niiden jatkoa mietitään. Tilaisuuksissa Kymenlaakson museon arkeologi ja rakennustutkija kertoivat paikkakunnan rakennus- ja arkeologisista kohteista. Samalla osallistujilla oli mahdollisuus keskustella oman kotiseudun kulttuuriympäristöasioista ja tuoda esiin omaa tietämystään kohteista.

Miehikkälässä Röykkiöitä ja räystäslautoja -tilaisuus järjestettiin syksyllä 2013. Tilaisuuden jälkeen Kymenlaakson museon ja Miehhikkälän museotoimen välisissä keskusteluissa tuli esiin, että Miehhikkälän luoteisosan kylissä on huomattava määrä elinkeinohistoriallisia kohteita, jotka eivät olleet valtakunnallisessa muinaisjäänösrekisterissä. Todettiin, että kohteet pitäisi saada dokumentoitua ja vietyä rekisteriin. Tätä kautta turvattaisiin kohteiden säilyvyys ja samalla edistettäisiin suuren yleisön tietoisuutta kulttuuriympäristöstä.

KOTISEUTUAKTIIVI KOHTEIDEN PAIKALLISTAJANA

Dokumentoitavina olleet elinkeinohistorialliset muinaisjäänökset sijaitsevat Miehhikkälän Lapjärven, Purhon ja Suur-Miehhikkälän kylissä. Kohteet on pääosin paikallistanut Miehhikkälän Purhossa asuva paikallishistorian harrastaja Heikki Uusiheimala. Uusiheimala on ollut koko ikänsä kiinnostunut luonnosta ja ihmisen ympäristöön jättämistä jäljistä. Luonnossa liikkueensa ja myös työssään Metsähallituksen metsurina vuosina 1958–1993 hänen huomionsa kiinnittyi muinaisjäänöksiin, kuten nauriskuoppiin, aumanpohjiin, tervahautoihin, mutta myös esimerkiksi jatulintarhoihin sekä vanhojen myllyjen

Armi Oinonen

FM Armi Oinonen toimii Miehhikkälän kunnan museotutkijana. Hänen tehtävänsä kuulumat tutkimukseen, sisältötuotantoon ja kokoelmatyöhön liittyvät vastualueet.

Marita Kykry

Marita Kykry on Kymenlaakson museon arkeologi. Hän on erikoistunut historialliseen arkeologiaan.

ja teiden paikkoihin. Uusiheimala kirjasi systemaattisesti ylös tiedot asuinympäristönsä ja lähikylien kohteista ja valokuvasi ne. Samalla hän keräsi suullista muistitietoa eri paikoista ja niiden sijainneista. Uusiheimala on tehnyt kartoitustyötä myös uudemman historiallisen ajan kohteista, kuten vuoden 1918 piilopaikoista ja toisen maailmansodan ajan linnoitteista. »

“Hänen huomionsa kiinnittyi muinaisjäänöksiin, kuten nauriskuoppiin, aumanpohjiin, tervahautoihin, mutta myös esimerkiksi jatulintarhoihin sekä vanhojen myllyjen ja teiden paikkoihin.”

Työstään Miehikkälän kulttuuriympäristön ja erityisesti arkeologisen kulttuuriperinnön hyväksi Uusiheimala palkittiin Kymenlaakson kulttuuriympäristöpalkinto Nutikan kunniakirjalla vuonna 2018. Vuonna 2007 Miehikkälän kunta palkitsi Uusiheimalan hänen ansioistaan kulttuuri- ja kotiseututyössä Miehikkälän kunnan standaarilla.

Heikki Uusiheimala ja tutkimusavustaja Minna Minkkinen Rajanotko 5:n nauriskuoppaa mittaamassa, Marita Kykyri kynän päässä lukuja kirjaamassa.

Kuva: Armi Oinonen, Miehikkälän museot.

DOKUMENTOINTITYÖ MUSEOIDEN YHTEISTYÖNÄ

Uusiheimalan tuottama aineisto muodosti erittäin hyvän pohjan Kymenlaakson museon ja Miehikkälän museotoimen Miehikkälän kunnan luoteisosan elinkeinohistoriallisten muinaisjäännösten dokumentointi- ja kartoitustyölle. Työ aloitettiin lokakuussa 2015 ja se jatkui vuoden 2019 syksyyn. Maastopäiviä on kertynyt yhteensä

kahdeksan. Mukana maastossa on ollut yleensä neljä henkilöä: Kymenlaakson museon arkeologi ja tutkimusavustaja, Miehikkälän museotutkija sekä oppaana Heikki Uusiheimala. Opastaminen kohteille nopeutti dokumentointityötä, kun aikaa ei mennyt niiden etsimiseen. Paikan päällä Uusiheimala myös osasi kertoa kohteista inventoinnin kannalta tärkeää lisätietoa.

Kenttätöiden yhteydessä tarkastetut kohteet on dokumentoitu valokuvaamalla, mittaamalla sekä määrittämällä niiden tarkka sijainti. Maastotöiden jälkeen jokaisesta kohteesta on laadittu tarkastuskertomus, joka on toimitettu Museovirastoon.

VANHOJA JA UUSIA MUINAISJÄÄNNÖKSIÄ

Ennen museoiden vuonna 2015 aloittamaa elinkeinohistoriallisten muinaisjäännösten dokumentointi- ja kartoitustyötä Miehikkälästä tunnettiin seitsemisenkymmentä lain rauhoittamaa kiinteää muinaisjäännöstä. Pääosan niistä muodostavat kivikauden asuinpaikat ja historiallisen ajan kyläpaikat, joista ensiksi mainitut keskittyvät Vaalimaanjoen varteen ja jälkimmäiset Saivikkalan ja Suur-Miehikkälän nykyisiin kyläkeskittyymiin. Elinkeinonliittymiä arkeologisia kohteita tunnettiin ennen projektin käynnistymistä ainoastaan yksi kaskiröykkiökokonaisuus Suur-Miehikkälästä. Museoiden yhteistyöprojektin myötä on Miehikkälän elinkeinohistoriallisten muinaisjäännösten määrä kasvanut jo tähän mennessä lähes viidelläkymmenellä uudella kohteella. Näistä on vilja-aumanpohjia 18, tervahautoja 19 ja nauriskuoppia 9. Kohdetiedot ja tutkimusraportit ovat kaikille avoimia ja löytyvät netistä Museoviraston Kulttuuriympäristön palveluikkunasta osoitteesta <https://www.kyppi.fi>. »

Heikki Uusiheimala Rajanotko 4:n nauriskuopan vierellä. Tämä kuoppa poikkeaa muista, sillä sen seinämät on kivetty.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

***“Kasken antimet jätettiin odottamaan
lunta ja rekikelejä.”***

Heikki Uusiheimalan tekemä pienoismalli vilja-aumasta. Auman alla näkyy harmaa ”kivinen perustus”, joka nostaa auman maasta ja samalla eristää sen kosteudelta.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

Marita Kykyri ja Heikki Uusiheimala Lintusenmäki 1:n tervahautaa dokumentoimassa.

Kuva: Armi Olinen, Miehikkälän museot.

AUMANPOHJIA, NAURISKUOPPIA JA TERVAHAUTOJA

Projektin arkeologiset kenttätöyt ovat kohdistuneet Miehikkälän vanhimman kyläasutuksen ja peltoviljelyalueen ulkopuolisiin erämaihin. Ne ovat olleet ikimuistoisista ajoista kaskiviljely- ja tervanpolttoaluetta, mistä alueelta löytyvät muinaisjäännöksetkin kertovat. Niistä erityisesti Purhon kylälle tyypillisiä, mutta valtakunnan tasolla varsin harvinaisia ovat kivetty vilja-aumanpohjat. Niitä tunnetaan maassamme arkeologisista yhteyksistä ainakin toistaiseksi Miehikkälän lisäksi ainoastaan Luumäeltä ja Valkealasta.

Miehikkäläläiset aumanpohjat ovat pohja-alaltaan pyöreitä rakenteita, joiden halkaisija vaihtelee kahdesta metristä neljään metriin. Aumanpohjat ovat joko koko pohja-alaltaan kivettyjä tai kivireunuksella rajattuja rakenteen

Kyltillä varustettu Kelomäki 3:n kivetty aumanpohja.

Kuva: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo.

keskustan ollessa kivisoraa. Maastossa aumanpohjat sijaitsevat yleensä mäenrinteissä, joista löytyy usein myös kaskinauriin viljelystä kertovia erikokoisia kuoppia ja hautoja. Aumanpohjat ja nauriskuopat ovat konkreettisia todisteita kaukaisten syrjäseutujen kaskiviljelystä. Viljelyhteet varastoitiin kivipohjaisiin aumoihin ja nauriit maahan kaivettuihin kuoppiin, jotka vuorattiin ja peitettiin havuilla, oljilla tai tuohilla. Kasken antimet jätettiin odottamaan lunta ja rekikelejä, jolloin sadon hakeminen tietttömiä taipaleiden takaa kotiin oli helpompaa.

Usein talonpoikaisesta tervanvalmistuksesta kertovat tervahaudat sijaitsevat vilja-aumanpohjien ja nauriskuoppien lähimaastossa, toisinaan jopa aivan vierekkäin. Miehikkälän erämaiden tervahaudat esiintyvät maastossa yksittäisinä, ja ne ovat kooltaan pieniä, niiden halkaisijan ollessa keskimäärin kymmenkunta metriä. »

Museomestari Janne Ruuhonen tutkii Rajanotko 5:n nauriskuopan ympäristöä metallinilmaisimella.

Kuva: Armi Oinonen, Miehikkälän museot.

***“Vilja-aumanpohjien,
nauriskuoppien ja tervahautojen
lisäksi voi metsissä olettaa sijaitsevan
muitakin elinkeinohistoriaan liittyviä
muinaisjäännöksiä.”***

LISÄTUTKIMUSTEN TARVE

Kymenlaakson museon ja Miehikkälän museoiden elinkeinohistoriallisten muinaisjäännösten dokumentointi ja kartointi on ollut pienimuotoinen ja verkkainen projekti, mutta sen myötä on saatu jo paljon uutta tietoa kunnan luoteisosan historiasta ja arkeologisesta kulttuuriperinnöstä. Epäilemättä myös kunnan muissa osissa on vielä paljon arkeologista löydettävää. Vilja-aumanpohjien, nauriskuoppien ja tervahautojen lisäksi voi metsissä olettaa sijaitsevan muitakin elinkeinohistoriaan liittyviä muinaisjäännöksiä, kuten kaskien ja peltojen raivaamiseen liittyviä kivi- ja rautakäyttöä sekä hiilimiiluja.

Jatkossa olisi mielenkiintoista selvittää erilaisin luonnontieteellisin analyysin esimerkiksi kaskialueilla viljeltyjä vilja- ja kasvilajeja sekä teettää ajoituksia jo löytyneistä elinkeinohistoriallisista kohteista. Tällä hetkellä niiden ikäämisessä on tyydyttävä varsin ympäröivään ajoitukseen, joka pohjaa historiallisista löytyviin tietoihin. Niiden perusteella on Miehikkälän ylämaan erämetsien hyödyntäminen kaskeamiseen ja talonpoikaiseen tervanpoltoon alkanut viimeistään 1500–1600-luvulla. **T**

LÄHTEET

Arkeologisen kulttuuriympäristön opas. <http://akp.nba.fi/>. Luettu 9.12.2019.

Kaukiainen, Yrjö 1970. Virolahden historia I 1850-luvulle. Lappeenranta Kirjallispaino Oy.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. <https://www.kyppi.fi>. Luettu 9.12.2019.

Miettinen, Timo 1998. Kymenlaakson esihistoriaa. Kymenlaakson museon julkaisuja no 26. Painokotka Oy.

Varpio, Yrjö 1987. Vanhaa Miehikkälää. Vammalan kirjapaino.

UUSIA KASVOJA

KORJAUSRAKENTAMISEN HAASTEIDEN ÄÄRELLÄ

Katariina Ruuska-Jauhijärvi

Aloitin tammikuussa 2020 Kymenlaakson museon tutkijana vastualueenani korjausrakentamisen asian-
tuntijatehtävät. Korjausrakentamisen asiantuntija on
täysin uusi toimi, joka perustettiin osana vuoden alussa
voimaan astunutta museolain uudistusta. Uudistuksen
myötä Kymenlaakson museosta tuli vastuumuseo alu-
eellisen museotyön edistämisen ja kulttuuriympäristön
osalta. Työnkuvaani kuuluu muun muassa Kymenlaak-
son suojeltujen tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden
rakennusten korjaamisen neuvonta ja ohjaaminen, osal-
listuminen viranomaislausuntojen tekemiseen raken-
nustutkijan kanssa, korjausavustushakemusten arviointi
ja yleisesti alueen kulttuuriympäristötyö. Myös museo-
rakennusten inventointi ja korjaustarpeiden arviointi
kuuluvat vastuualueeseeni.

Museossa työskentely on minulle uutta, sillä tähänasti-
sen työkokemukseni olen saanut yksityiseltä puolelta
työskennellessäni pitkään korjausrakentamiseen
erikoistuneessa insinööritoimistossa konservattorina
sekä asbesti- ja haitta-aineasiantuntijana. Työskentely

museossa on kuitenkin kiehtonut minua jo pitkään ja
sopivan paikan avautuessa päätin hakea sitä ja ilokseni
minut valittiinkin tehtävään. Uskon, että kokemuksestani
yksityisellä puolella on hyötyä museoalalla. Aiemmassa
työssäni rakennuskonservattorina tein monipuolisesti
suojeltuihin rakennuksiin liittyviä tutkimuksia ja
suunnitelmia, kuten julkisivujen väritystutkimuksia,
korjaussuunnitelmia sekä rakennushistoriaselvityksiä.

Koulutustaustaltani olen konservattori YAMK. Valmis-
tuin rakennuskonservattoriksi Seinäjoen ammattikor-
keakoulusta ja konservoinnin ylemmän korkeakoulu-
tutkinnon suoritin Metropolia ammattikorkeakoulussa.
Lisäksi olen opiskellut suunnitteluassistentiksi sekä
asbesti- ja haitta-aineasiantuntijaksi. Luonteeltani
taidankin olla ikuinen opiskelija, sillä opiskelen tällä-
kin hetkellä Jyväskylän yliopiston kulttuuriympäristön
tutkimuksen maisteriohjelmassa.

Olen kotoisin Helsingistä ja opintoni ovat kuljettaneet
minua pääkaupunkiseudun lisäksi Etelä-Pohjanmaalle
sekä Keski-Suomeen. Kymenlaakso ei ole minulle ennal-
ta kovin tuttu, mutta työni kautta olen onneksi päässyt
tutustumaan tähän hienoon ja mielenkiintoiseen aluee-
seen jo jonkin verran. Uskon, että jokainen vierailamani
kohde tekee maakuntaa tutummaksi ja siten lisää paikal-
listuntemustani vähitellen työn ohessa. »

Työni vie minua ympäri Kymenlaaksoa ja siinä pääsee tutustumaan
mitä upeimpiin kulttuuriympäristöihin.

Kuva: Katariina Ruuska-Jauhijärvi, Kymenlaakson museo.

Erilaiset materiaalit ja niihin liittyvät haasteet kuuluvat työhöni.

Kuva: Katariina Ruuska-Jauhijärvi, Kymenlaakson museo.

Asbestipitoiset julkisivumateriaalit, kuten Minerit-levyt, kiinnostavat minua erityisesti ja Jyväskylän yliopistoon tekeillä oleva maisterintutkielmanikin käsittelee asbestin käytön historiaa julkisivuissa.

Kuva: Viivi Alajuuma, Kymenlaakson museo.

Katariina tarkastelemassa Langinkosken kellotapulijn julkisivua.

Kuva: Viivi Alajuuma, Kymenlaakson museo.

Kulttuurihistoriallisten rakennusten ja interiöörien dokumentointi on tärkeää ennen korjaustöiden aloittamista.

Kuva: Katariina Ruuska-Jauhijärvi, Kymenlaakson museo.

Rakennukset ovat aina olleet lähellä sydäntäni ja etenkin niiden tutkiminen sekä parhaiden korjaus- ja restaurointiratkaisujen pohtiminen ja löytäminen. Olen erityisen kiinnostunut niin sanotusta arjen arkkitehtuurista sekä modernista rakennuskannasta. Myös rakennusten haitalliset aineet ja niiden käytön historia kiinnostavat minua. Edellisessä työpaikassani työnkuvaani kuuluivat myös asbesti- ja haitta-ainekartoitusten tekeminen suojeltuihin rakennuksiin, jolloin pääsin tutustumaan aiheeseen käytännön tasollakin. Kymenlaaksosta löytyy useita hienoja rakennettuja ympäristöjä sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita ja odotan innolla, että saan olla mukana säilyttämässä ja kehittämässä alueen hienoa rakennuskantaa.

Työssäni parasta on päästä tutustumaan erilaisiin kohteisiin. Kaikki rakennukset ovat erilaisia ja niiden omistus- ja korjaustausta sekä tuleva käyttötarkoitus vaikuttavat niiden korjaustarpeeseen. Korjausrakentamisen asiantuntijan työssä on tärkeää huomioida erilaiset näkökulmat ja pohtia niiden pohjalta parasta ratkaisua. Myös työn monipuolisuus innostaa: yhtenä päivänä dokumentoin arvokasta interiööriä ja toisena pohdin betonirakenteita. Tärkeä apu työssäni on työparini Kymenlaakson museon rakennustutkija Viivi Alajuuma. Käymme usein kohteissa yhdessä ja pohdimme sopivia ratkaisuja yhteisvoimin. Kymenlaakson museon vahvuus onkin osaava henkilökunta ja olen erittäin onnekas ollessani osa tätä asiantuntijoiden joukkoa, joka pyrkii toimimaan alueen kulttuuriperinnön parhaaksi. »

MOLSKAHDUS MARKKINOINNIN MAAILMAAN MUSEOSSA

Jenni Kruuti

Olen Jenni Kruuti ja olen toiminut Merikeskus Vellamossa markkinointikoordinaattorina kesäkuusta 2019 alkaen. Olen Kymenlaakson museon ja Suomen merimuseon ”yhteinen” työntekijä. Aivan fyysisestikin työhuoneeni sijaitsee näiden kahden museon työntekijöiden huoneiden välissä. Työnimikkeeni mukaisesti vastaan siis ennen kaikkea markkinoinnin koordinoimisesta, mutta toteutan sitä myös itse jonkin verran.

Meitä on kokonainen sosiaalisen median loistotiimi oman katon alla, mutta muussa markkinoinnissa vastuunjako

tehdään Helsingissä istuvan Kansallismuseon markkinointitiimin kanssa. Päiväni koostuvat joskus osastopalavereista ja tiimikokouksista, mutta varsinaisia osa-alueita työssäni ovat muun muassa markkinointikampanjoiden ja -materiaalien suunnittelu, tilaukset, aikatauluttaminen ja budjetointi. Osana tiimiä tuotan sisältöä ja ylläpidän niin internetsivuja kuin sosiaalisen median kanaviakin (Facebook ja Instagram) sekä osallistun tapahtumien ja julkaisujen markkinoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen. Lisäksi hoidan printti- ja digimainontaa, huolehdin talon omista viestintä- ja markkinointimateriaaleista sekä pyrin edistämään talon eri osa-alueiden näkyvyyttä ja tulosta markkinoinnillisin keinoin. Ansioluettelossa lupaamani stressinsietokyky ja organisaatiotaito ovat siis ahkerassa käytössä! »

Kymenlaakson museon Tahdon!-näyttelyn sisäänkäynti.

Kuva: Aleksi Laine, yksityiskokoelma.

Hääkakkua (ei omaa!) leikkaamassa Kymenlaakson museon Tahdon!-näyttelyn avajaisissa kesäkuussa 2019, ensimmäisen työviikon päätteeksi.

Kuva: Aleksi Laine, yksityiskokoelma.

Valmistuin vuonna 2007 medianomiksi suuntautuen graafiseen suunnitteluun. Opintojen aikana suoritin vaihto-opiskelujakson Valenciassa Espanjassa, jossa perehdyin enemmän perinteiseen taideoppiin. Myös työharjoittelun tein Espanjassa Fuengirolassa, jossa toimin lehtijulkaisun parissa. Valmistumiseni jälkeen päädyin Hollantiin, ja Amsterdamista työtä löytyi vauhdilla kasvavasta globaalista online-hotellipalvelusta, Booking.comista. Viihdyin asiakaspalvelutyössä monenlaisten ihmisten ja kansallisuuksien ympäröimänä. Kansainvälinen, hyväksyvä ilmapiiri ja pienen suurkaupungin syke miellyttivät – ja myös kasvattivat.

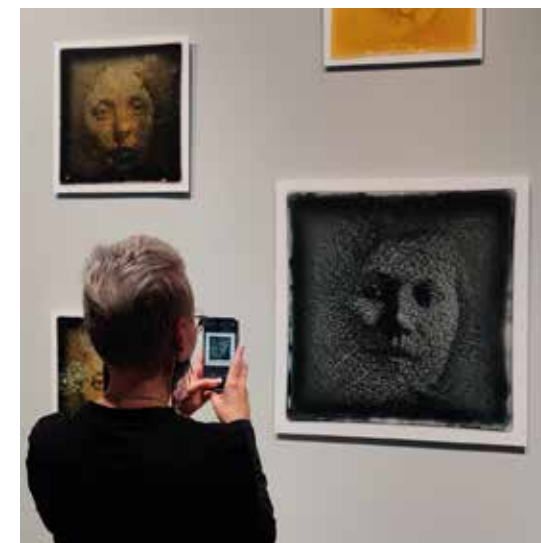
Päätettyäni palata Suomeen oli selvää, että palaisin synnyinsijoilleni Kotkaan. Muut kaupungit eivät tulleet kysymykseenkään. Huomasin, että maasta riippumatta olin aina valinnut asuinpaikakseni merenrantakaupungin! Työt jatkuivat osittain asiakaspalvelualalla sisältäen sisällöntuottamistehtäviä, kunnes vuoden 2018 syksyllä siirryin varsinaisiin markkinointitehtäviin paikallisessa liikennöintifirmassa. Tuon projektin ollessa loppusuoralla haku Kotkan kaupungin toimeen tuli kuin tilauksesta. Markkinointikoordinaattorin toimi kuulosti jo työnhakuilmoituksen perusteella aivan omaltani! Työ on sisältänyt vähintään yhtä paljon haasteita kuin osasin odottaakin,

mutta ympärilläni on joukko niin ammattitaitoisia ihmisiä, että minulla on täysi luotto asioiden toteutumiseen ja oman tekemisenkin kehittymiseen.

Vellamossa tarjotaan myös kouluttautumis- mahdollisuuksia. Kotkan kaupunki järjestää henkilöstölleen paljon mielenkiintoisia koulutuksia ja ulkopuolisiinkin koulutuksiin on kannustettu osallistumaan resurssien mukaan. Itse suoritin jo syksyllä verkossa Suomen museoliiton järjestämän Museotyön perusteet -kurssin. Se oli erittäin hyödyllinen, sillä museoala itsessään on minulle aivan uusi. Toki »

Kuva: Aleksi Laine, yksityiskokoelma.

Tältä näyttää somettaja Eläviä kuvia, hiivagrammeja -taidenäyttelyn avajaisissa Vellamossa.

Kuva: Aleksi Laine, yksityiskokoelma.

asiakkaana olen museoissa viihtynyt jo pitkään, mutta nyt museomaailma tulisi oppia näkemään myös siltä toiselta puolelta ja siinä tämä kurssi auttoi moneltakin kantilta.

On ollut todella arvokasta oppia kokeneemmilta museoalan sekä myös markkinointialan ihmisiltä. Sidosryhmiä ja Vellamon sisäisiä ryhmiä on paljon. Työni ulottuu niin yleisö-, näyttely- kuin kokoelmatyönkin saralle, joten monenlaisissa palaverissa istutaan ja opitaan uutta.

Antoisinta työssäni on onnistumisen tunne siitä, kun saa jotain maaliin. Siitä, kun näkee omien kätensä jäljen. Saan käyttää luovuuttani juuri sopivasti. Työpäivät voi suunnitella hieman oman mielialan mukaan ja jokainen päivä on taatusti erilainen.

Haastavinta on ehdottomasti ollut budjetointi ja kahden erilaisen toimijan solmukohdassa toimiminen. Olenhan puoliksi töissä kunnalla ja puoliksi valtiolla! Molemmilla on hieman omanlaisensa tavat toimia ja itse olen opetellut molemmat vasta nyt, sillä en ole aikaisemmin ollut julkisella sektorilla töissä. Työympäristö on aika erilainen kuin kaupallisissa yrityksissä, joissa olen aiemmin toiminut.

Olen huomannut, että museokenttä on paljon hektisempi kuin mitä ulospäin voisi kuvitella. Ainakin meillä Vellamossa tapahtuu koko ajan! Ja tämä on kyllä ilman muuta positiivinen seikka: se pyyhkii pois vanhanaikaiset ennakkoluulot tylsän harmaasta museotyöstä. **T**

Birger Carlstedtin tuotantoon tutustumassa Amos Rexissä syksyllä 2019.

Kuva: Aleksi Laine, yksityiskokoelma.

Nick Brandtin vaikuttava valokuvanäyttely Kansallismuseossa kesällä 2019 pysäytti.

Kuva: Aleksi Laine, yksityiskokoelma.

MINIRYIJY

Aina ei ryijyn, isokokaisen nukitetun tekstiilin, tarvitse peittää koko seinää. Nyt sen voi tehdä vaikka kännykän kokoisena. Tässä on ohjeet kymenlaaksolaisen minirijyn kirjontaan. Saa tällä minirijijyllä seinänkin peittoon, jos kyseessä on nukkekoti. »

Minirijijy ja esikuvaryijy. Vinoneliöaiheiset ryijyt ovat olleet suosittuja nykyisen Kymenlaakson alueella. Ryijymallit pysyivät paikallisina mutta toisaalta myös levisivät, kun ryijyihin otettiin mallia naapureilta ja sukulaisilta. Naapuripitäjästä tullut morsian toi kapioryijynsä mukana uusia vaikutteita kuvioihin. Ryijyjä myös kudotutettiin talosta taloon kiertäneillä ammattikutojilla, joilla oli mukanaan mallipiirustuksia ja oma tyyhinsä kutoa.

Kuva: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo.

Minirijyn esikuvan, Kymenlaakson museon kokoelmissa olevan punapohjaisen kansanomaisen ryijyn tekijää ja alkuperää ei tiedetä. Museolle ryijyn vuonna 2000 lahjoittanut Elvi kertoi sen tulleen hänelle puolison kautta. Elvin mies oli kotoisin Kymistä ja ryijy oli päätynyt hänelle mahdollisesti perintönä. Ryijyn kuviointi ja punainen pohjaväri on tyypillistä Kymenlaakson 1800-luvun kansanomaisissa ryijyissä.

Kuva: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo.

Kirjontaohjeen tehnyt ja mallikappaleen kirjonut Johanna Kytölä opiskelee tekstiilikonservointia Metropolia Ammattikorkeakoulussa Helsingissä. Hän suoritti opintoihin liittyneen työharjoittelun keväällä 2019 Kymenlaakson museon kokoelmakeskuksessa. Nähtyään kokoelmien punaiset kymenlaaksolaiset ryijyt, Johannalle syntyi ajatus tehdä yhdestä kirjontaohjeet minirijyyn. Se ei suinkaan ole ensimmäinen minitekstiili, joka on saanut alkunsa Johannan taitavista käsistä. Metropolia Ammattikorkeakoulun tekstiili- ja huonekalukonservoinnin opiskelijat valmistivat Vantaalla sijaitsevasta Håkansbölen kartanosta pienoismallin Vantaan kaupunginmuseolle talvella 2018–2019. Johanna oli mukana tekemässä kirjontaohjeita ja mallikappaleita kartanon tekstiileistä. **T**

2. Kirjontaohjetta voi soveltaa vaikka vaihtamalla kirjontalankojen värit toisiksi tai käyttämällä paksumpia lankoja ja isompia pistoja, jolloin valmiin työn koko on isompi. Tämä minirijy koristaa kännykkäpussia.

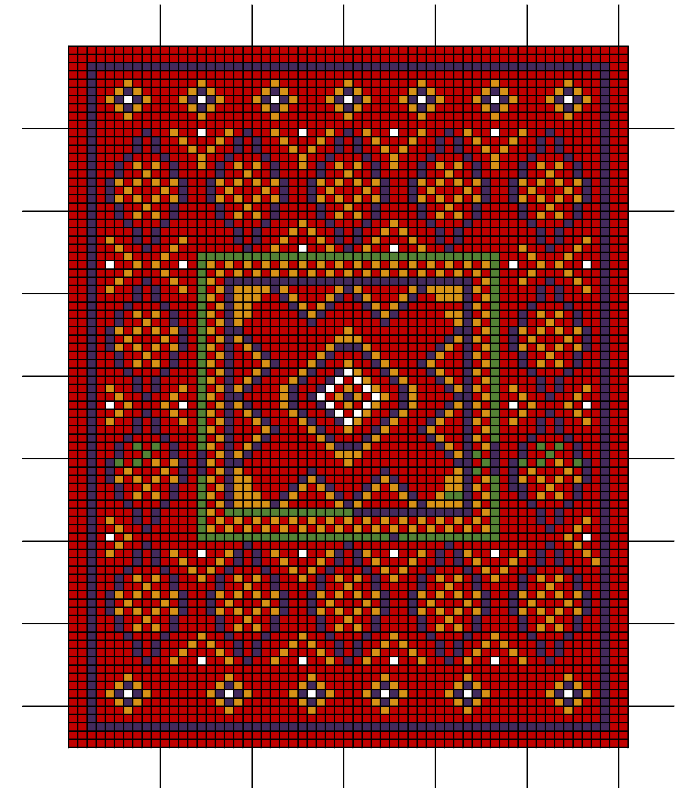
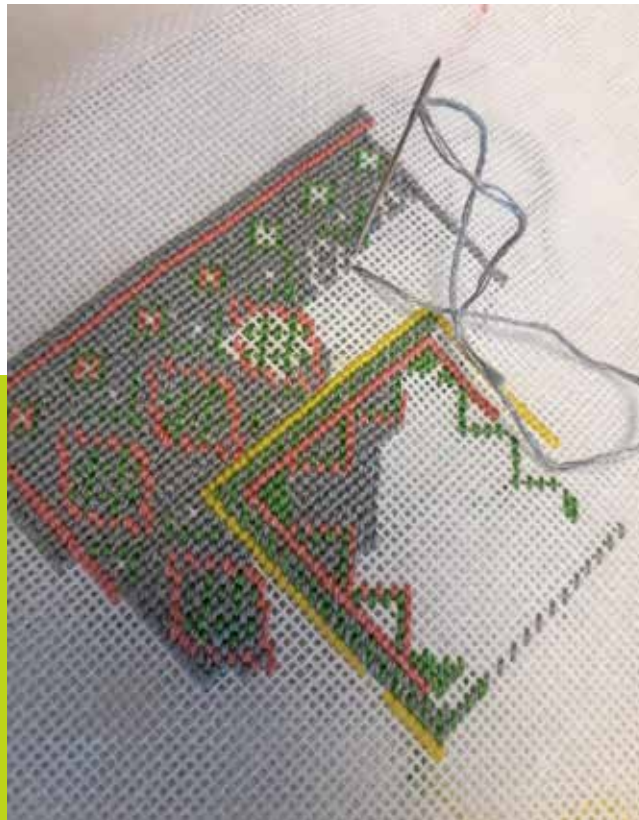
Kuva: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo.

NÄIN KIRJOT MINIRYIJYYN

Mallikappaleen pohjakangas on etamiinia, jossa langantiheys on yhdeksän lankaa sentillä. Lankana on muliinilangan kolme säiettä.

1. Työ kirjotaan petit point -pistoilla tylppäkirksellä kanavaneulalla. Pistot ommellaan laskemalla pohjakankaan langoista muodostuvia ruutuja. Kirjontaohjeessa yksi ruutu on yksi pisto. Pisto tulee aina yhden langan yli kallistuen oikealle. Neula pistetään suoraan kankaan reiästä tasaisen kirjontajäljen saamiseksi. Kuviosta kannattaa kirjoa saman värin aluetta koko langan verran.

Kuva: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo.

DMC Ecru 1 kpl
DMC 817 2 kpl
DMC 3746 1 kpl
DMC 992 1 kpl
DMC 738 1 kpl

Pisto: petit point
Kirjontapohja: etamiini jossa on 8-9 lankaa /cm
malli: Johanna Kytölä

3. Kirjontaohje.

Tekijä: Johanna Kytölä.

LUE LISÄÄ:

Vanhanen-Haavisto, Eira 1991. Elimäen perintötäkitutkimus. Elimäen maa- ja kotitalousnaiset.

Spoof, Sanna Kaisa (toim.) 2003. Tiltun kapiot: iittiläinen käsityöperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 884.

KARTANOIDEN KOUVOLA

POIKILO-MUSEOT

Nykyisen Kouvolan alueelta löytyy yli kaksikymmentä kartanoa kiehtovine historioineen ja tarinoineen. Kartanoiden Kouvola -näyttelyssä kurkistetaan kartanoelämän arkeen ja juhlaan sekä aatelissukujen ja merkittävien rakennusten vaiheisiin neljän vuosisadan aikana. Kouvolan kartanoiden juuret ulottuvat 1600-luvulla luovutettuihin aatelisläännityksiin. Kartanoiden kautta otettiin käyttöön moni uutuus salaojaputkista perunaan ja puhelimeen. Ruotsin ja Venäjän välillä käydyt sodat kytkeytyivät tiiviisti rajajokena tunnettuun Kymijokeen ja siten myös alueen kartanoiden historiaan. Vuosien saatossa ei välttytty myöskään säätyläisten ja talonpoikien välisiltä ristiriidoilta.

Hämeenkyön kartanossa 1700–1800-lukujen vaihteessa asunut kartanonneiti Jacobina Charlotta Munsterhjelm johdattaa lapsivieraita näyttelyyn. Lapset voivat nostaa lipun salkoon, pakata matkalaukun tai veivata kampikirnut keittiössä. Lastenpolun innoittajana on Jacobina Charlottan näihin päiviin asti säilynyt päiväkirja, jossa hän kertoo perheensä elämästä. Näyttelyssä on lapsille myös oma leikkitila askartelua ja vanhan ajan leikkejä varten.

Toukokuun loppuun asti näyttelyssä on esillä Alexander Reichsteinin valoteoksia ja kartanoiden kummitustarinoita. Elokuusta lähtien näyttelyssä nähdään dramatisoitu multimedia, joka kertoo 1800-luvulla Peippolan kartanoa hallinneen Per af Forsellesin perheen tarinan. **T**

Tigerstedt-suvun vaunut Mustilan kartanosta.

Kuva: Anu Kasnio, Poikilo-museot.

Af Forselles -suvun juhlapukuja 1860- ja 1870-luvuilta.

Kuva: Anu Kasnio, Poikilo-museot.

**NÄYTTELY ON ESILLÄ POIKILO-MUSEOISSA
KOUVOLASSA 10.10.2021 ASTI.**

KYMENLAAKSOLAISTEN NUORUUSMUISTOT TALTEEN

MARJA SALMIJÄRVI

Puhelinkopeista soitettiin pojille, mutta kun joku vastasi, ei uskallettu kuin just hengittää. Roposet vaan kolahteli ja tytöt jännitti.

Kerro meille! on kymenlaaksolaisten museoiden yhteinen hanke, jossa vuosittain vaihtuvalla temalla kerätään muistitietoa. Hanke alkoi vuonna 2019 Kylillä ja kulmilla – nuoruus Kymenlaaksossa -aiheella, ja syksyllä 2020 vuorossa ovat metsäteollisuuteen liittyvät muistot ja tarinat. Tietoja kerätään pääasiassa Internetissä osoitteessa www.kerromeille.net.

Kylillä ja kulmilla -kyselyssä olivat mukana Kymenlaakson museo, Poikilo-museot, Haminan kaupungin museot, Miehikkälän museot, Verlan tehdasmuseo ja Kaunis-saaren saaristolaismuseo. Kyselyyn tulleet vastaukset tallennetaan museoiden kokoelmiin.

Kysely tuotti kaikkiaan noin 350 vastausta, mikä ylitti odotukset moninkertaisesti. Suuret kiitokset kaikille vastanneille! Tarinoiden lisäksi talteen saatiin muun muassa Kotkan Nuorison Yhteiskunnallisen Seuran arkisto ja kotkalaisen äänitysstudion tallenteita.

Kymenlaakson museossa järjestettiin nuoruusteemaista oheisohjelmaa: Syksyllä 2019 pidettiin Tarinailta ja yhteislauluilta. Loppuvuodesta 2019 järjestettiin Tarinalla museoon -päivä, jolloin kirjoitetulla tai kerrotulla tarinalla sai vapaalipun museoon. Kerättyä aineistoa hyödynnetään myös Tietoherkussa ja Kotkan Nuorisoteatterin uudessa esityksessä. Kouvolassakin toteutetaan saatuihin muisteluihin perustuva tapahtuma. Yhteistyönä eri tahojen kanssa on käynnissä nuorison itsensä toteuttama nykydokumentointihanke #TallennaTääHetki: <https://www.facebook.com/events/1050891445269259/>

Teininä käytiin katsomassa Sliippareita, Hurriganesia ym. sen ajan bändejä. Kovasti porukkaa ja me tytöt tanssittiin ringissä ja kassit heitimme lattialle. Harvemmin pojat siihen aikaan tanssivat ”ryhmissä”.

Yleensä pukeuduimme lantiosta tiukkoihin housuihin, jotka levenivät polvesta alaspäin. Sen jälkeen kauppoihin ilmaantui MicMac, Lee Cooper, Falmers ja Wrangler -merkkisiä farkkuja, joita ostimme kun vanhemmilta liikenä rahaa. Isot kammat oli takataskuissa, se oli kova juttu 1970-luvulla. Huuliin pistettiin huulikiiltoa ja sinistä luomiväriä käytin ja Max Factorin kakkumaskaraa, jonka harjaan syljettiin ja sitten otettiin väriä silmiin.

Pyöräretkellä Jaalassa ja Luumäellä 1940-luvulla.

Kuva: kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo.

Vaalimaa, Virolahti 1971.

Kuva: kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo.

Nuorisoa Mathias Martins -discossa Haminassa vuonna 1969.

Kuva: kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo.

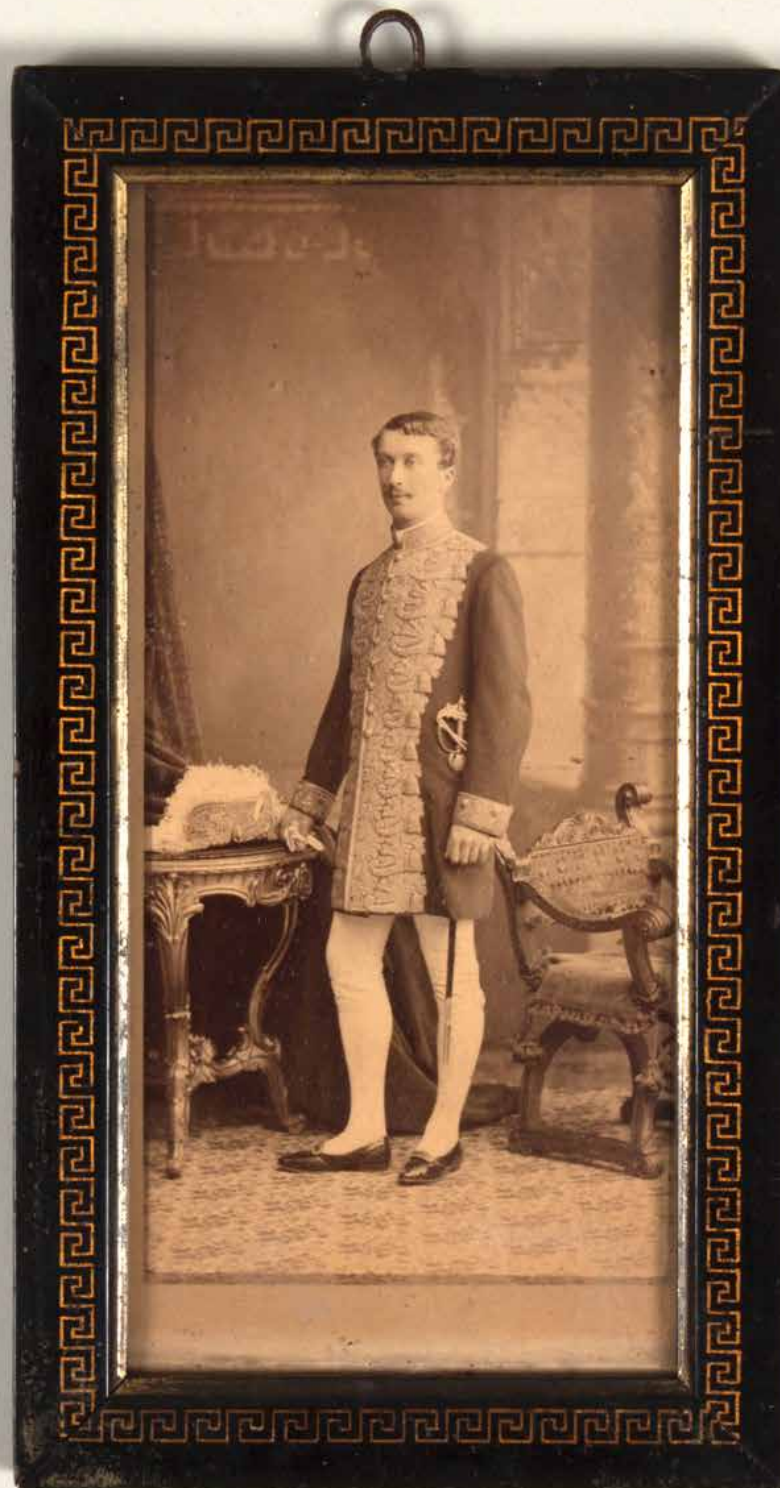

EINOSTA PARONI BRUUNIKSI

VESA ALÉN

Museoslangissa "eino" viittaa kokoelmissa olevaan esineeseen, jolla ei ole numeroa (ei: no) eli esineen yksilöivää tunnusta. Ilman tietoa alkuperästä esine on usein arvoton. Eino voi kuitenkin yllättää!

Erääseen muotokuvaan liittyvä vyyhti alkoi purkautua, kun museolehtori kaipasi näyttelyn interiööriin pientä sisustustaulua. Poimin esineen einojen joukosta ja luetteloin sen opetuskokoelmaan. Museolehtori kuitenkin huomasi muotokuvassa museon kuva-arkistoon viittavan himmeän numeromerkinnän: vaikkei taulua ollut koskaan luetteloitu, siitä oli kuitenkin otettu valokuva, ja kuvan tiedot nimesivät henkilön Teodor Bruuniksi. Muistini alkoi raksuttaa: 1950-luvun diaarikirjauksen mukaan paronille kuulunut upea virkapuku oli lahjoitettu Kotkasta Haminan museoon. Palaset loksahdivat lopullisesti paikalleen, kun näin takin Poikilo-museoiden Kartanoiden Kouvola -näyttelyssä. Aiemmin jokseenkin arvoton muotokuva olikin osa hienoa lahjoituskokonaisuutta Summan kartanosta! Lahjoitamme muotokuvan Haminaan ja näin 70 vuotta sitten hajonnut kokonaisuus eheytyy. **T**

Paroni Bruunin muotokuva.

Kuva: Vesa Alén, Kymenlaakson museo.

VUOSI 2020 ON MERIVARTIOINNIN JUHLAA

VILMA LEMPIÄINEN

Merivartiomuseossa on vuonna 2020 aihetta juhlaan, kun merivartioiden alkamisesta Suomessa tulee kuluneeksi 90 vuotta. Kesäkuussa 1930 perustetun Merivartiolaitoksen tehtäväksi tuli kieltolain seurauksena räjähdysmäisesti yleistyneen salakuljetuksen torjuminen ja merihätään joutuneiden avustaminen. Sotavuosina merivartijat aluksineen palvelivat osana Suomen meripuolustusta ja rauhan palattua vuonna 1944 merivartioiden tuli osa Rajavartiolaitoksen toimintaa.

Merikeskus Vellamossa juhluvuosi näkyy niin näyttelyssä kuin tapahtuminakin. Pääkohteena on jouluna 2019 yleisön nähtäville palannut vartiolaiva Telkkä (1958), jolle suunnitellaan katselutasannetta. Koskelo-luokkaan kuuluva VL Telkkä oli yksi legendaariset vartiomoottoriveneet korvaamaan suunnitelluista aluksista. Palveltuaan rannikkovartiolaivana ja koululaivana Suomessa yli 30 vuotta alus lahjoitettiin 1990-luvun alussa Eesti Piirivalvelle vasta itsenäistyneen Viron rajavallvonnan tueksi. Vuonna 2002 historiallinen alus palautettiin museoitavaksi Suomeen. **T**

VL Telkkä sai joulukuussa 2019 uuden paikan Vellamon ja museolaiturin välistä.

Kuva: Lasse Lehtinen, Kymenlaakson museo.

RUOTSINSALMI VERKOSSA

ELINA PYLSY-KOMPPA

Merikeskus Vellamossa alkoi loppuvuodesta 2019 Kulttuuriperintö avoimeksi -hanke, jossa suunnitellaan uudenlainen Vellamon museoiden sisältöjen avaamisen ja jakamisen malli. Hankkeessa toteutetaan verkkoalusta, jolla jaetaan sisältöjä näyttelytiloissa oleviin näyttöihin ja verkkoon avautuvaan Vellamokanavaan.

Hankkeen pilottina toimii toukokuussa 2020 avautuva näyttely Kohtalona Ruotsinsalmi. Näyttelyyn sijoitettavilla näytöillä voi tutustua muun muassa tarkemmin Ruotsinsalmen hylkyihin. Hankkeessa toteutetaan lisäksi verkkosivusto, josta löytyy Merikeskus Vellamon näyttelyiden teemoihin liittyviä sisältöjä, kuten esimerkiksi syventäviä artikkeleita. Myös Vellamokanavassa Ruotsinsalmen meritaistelut ovat pilottiteemana.

Hankkeen rahoittaa Google ja tiedon jakamisessa hyödynnetään Googlen rajapintoja. Verkkoalustan toteuttaa Pixels Helsinki Oy, jonka osaamisalaa ovat erilaiset verkkosivustot ja -sovellukset. Näyttöihin ja Vellamokanavaan tulevista sisällöistä vastaavat Kymenlaakson museon ja Suomen merimuseon tutkijat. **T**

Ruotsinsalmen linnoituskaupungin aikaisessa redutissa ei enää varauduta taisteluun, vaan muurit kätkevät sisäänsä tuoksuvan yrttiputarhan.

Kuva: Pekka Vainio, Kymenlaakson museo.

LINNOITUSLAITTEIDEN KORJAUSTYÖT VALMISTUIVAT

MARITA KYKYRI

Katariinan Meripuiston alueella sijaitsevan Ruotsinsalmen merilinnoitukseen (1780–1850) kuuluvan Fort Katarinan alalinnakkeen korjaustyöt saatiin päätökseen kesän 2019 aikana. Vuonna 2013 alkanutta työtä luotsasi sen alkuvaiheessa Museovirasto osana Kotkan linnoittamisen kehittäminen -nimistä hanketta. Vuoden 2015 jälkeen korjaustyöt keskeytyivät ja runsaan kahden vuoden katkoksen jälkeen ne käynnistyivät uudelleen, tällä kertaa Kotkan kaupungin puistotoimen johdolla.

Fort Katarinan linnoitus on yksi keskeisistä Katariinan polun opastaululla merkityistä kohteista. Saman historiapolun varrella sijaitsee myös Ruotsinsalmen merilinnoituksen ruutikellari n:o 83, jonka rakenteita puistotoimi ehti myös menneen kesän lopulla korjaamaan. Ruutikellariin tehtiin pienimuotoisia toimenpiteitä, jotta aivan ajotien vieressä sijaitseva rakennusjäännös saatiin jälleen turvalliseksi ja esteettisesti näyttävämmäksi kuin mitä se ennen korjausta oli ollut. **T**

Fort Katarinan alalinnakkeen merenpuoleinen länsisivusta valmiiksi korjattuna.

Kuva: Marita Kykry, Kymenlaakson museo.

Ruutikellari n:o 83 uudessa asussaan sen jälkeen, kun sen seinistä alas tippuneet kivet oli muurattu takaisin paikoilleen ja kellarin ympäristö siistitty.

Kuva: Marita Kykry, Kymenlaakson museo.

VELLAMOSTA VIRTAA!

MAARIT LAITALA

Vellamo on antanut virtaa jo viiden vuoden ajan keskusteluryhmälle. Kymenlaakson Muistiluotsin kanssa suunniteltu ryhmä oli alun perin ajateltu muistisairaille ja heidän omaisilleen, mutta ajan kanssa syksyisin ja keväisin toteutetusta tapaamissarjasta on kasvanut kaikille avoin tapaamishetki. Vuosien varrella on tehty Karhula-aiheista näyttelyä, kahviteltu proomussa, laulettu ja ennen kaikkea kerrottu muistoja ja tarinoita esillä olleiden esineiden ja kuvien innostamina.

Virtaa Vellamosta -ryhmä sai syksyllä 2019 mahdollisuuden osallistua Kotka-aiheisen lainalaukun työstöön. Kahden tapaamiskerran aiheiksi nousivat pöydillä olleiden esineiden myötä nuoruus, sota-aika ja kahvinkorvikkeet sekä kotikaupunki ylipäänsä. Laukun valmistujaisia vietettiin kevätpuolen 2020 ensimmäisellä tapaamiskerralla. Sen jälkeen laukku on ollut vapaasti lainattavissa.

Virtaa Vellamosta -ryhmä ja sen iloinen keskustelunkalke on kuulunut myös Vellamon seinien ulkopuolelle. Yhteistyökumppanina viime vuodet toiminut Kotkan Seudun muistiyhdistys ry huomioi ryhmän osallistavan toiminnan ja antoi vuoden 2019 Muistiyhdistyksen teko-kunniakirjan Kymenlaakson museon intendentti Maarit Laitalalle. **T**

Kokonaisen kaupungin historiaa ei yhteen laukkuun saa mahtumaan! Terveisiä Kotkasta -lainalaukkuun on valikoitunut lyhyitä, postikorttimaisia tarinoita.

Kuva: Lasse Lehtinen, Kymenlaakson museo.

TAAPELI

YHTEYSTIEDOT

KYMENLAAKSON MUSEO

Merikeskus Vellamo

Tornatorintie 99 B

48100 Kotka

museo@kotka.fi

etunimi.sukunimi@kotka.fi

www.kotka.fi/museo

www.merikeskusvellamo.fi

MERIKESKUS VELLAMO

Vuoden 2020 aukioloajat

Talvikausi 2020

1.1.–21.6. ja 17.8.–31.12.2020

Ti, to–su 10–17

Ke 10–20

Kesäkausi 2020

22.6.–16.8.2020

Ma–ti, to–su 10–18

Ke 10–20

KYMEN
LAAKSON
MUSEO

visitKouvola®.fi

